

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Retningslinjer for anskaffelser i forsvarssektoren (RAF)

01.jan. 2026

Innholdsfortegnelse

Retningslinjer for anskaffelser i forsvarssektoren (RAF)	1
Innholdsfortegnelse	2
Del I. Grunnleggende og administrative bestemmelser	3
Kapittel 1. Formål og virkeområde	3
Kapittel 2. Etske retningslinjer og generelle krav til saksbehandlingen	4
Kapittel 3. Etikk og bærekraft i anskaffelser	6
Kapittel 4. Administrative bestemmelser	7
Del II. Krav til kostnadskontroll og kontraktsvilkår	10
Kapittel 5. Kostnadskontroll	10
Kapittel 6. Vederlagsformat og risikofordeling	20
Kapittel 7. Betaling	22
Kapittel 8. Rettigheter	23
Kapittel 9. Materiell og anlegg som holdes av forsvarssektoren	26
Kapittel 10. Innsyn	27
Kapittel 11. Valuta	27
Kapittel 12. Industrisamarbeid ved anskaffelser fra utlandet	28
Del III. Forsvarssektorens anskaffelser som faller inn under EØS-avtalen artikkel 123 og artikkel 36	29
Kapittel 13. Bruk av EØS-avtalen artikkel 123 og 36	29
Kapittel 14. Anskaffelsesprosedyrer	30
Kapittel 15. Krav til leverandører	31
Kapittel 16. Konkurransgrunnlag	31
Kapittel 17. Gjennomføring av anskaffelser	32
Kapittel 18. Protest mot gjennomføring av anskaffelsesprosess	35
Vedlegg	36

Retningslinjer for anskaffelser i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet har foretatt en oppdatering av departementets krav til anskaffelser i forsvarssektoren, kjent som «Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren» (ARF). Oppdateringen har vært nødvendig for å sikre at departementets krav til anskaffelser i forsvarssektoren reflekterer gjeldende regelverk og retningslinjer og utvikling innenfor offentlige anskaffelser. Oppdateringen reflekterer også den alvorlige sikkerhetspolitiske situasjon Norge og Europa står i, og som forventes å ha varig innvirkning på arbeidet med Forsvarets beredskap og operative evne.

ARF ble opprinnelig iverksatt 1. september 2004, basert på en grundig revisjon av de tidligere Bestemmelser vedrørende Anskaffelser til Forsvaret (BAF). ARF er revidert en rekke ganger. Med denne revisjonen endres navnet til Retningslinjer for anskaffelser i forsvarssektoren (RAF). Retningslinjene er hjemlet i departementets alminnelige instruksjonsmyndighet for sektoren.

RAF er en sektorspesifikk retningslinje for anskaffelser av etatene i forsvarssektoren, og gjelder for Forsvarsdepartementet med underliggende etater, Forsvaret, Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Forsvarets forskningsinstitutt, Statens graderte plattformtjenester og Forsvarshistorisk museum.

RAF skal sikre forsvarlig forvaltning og mest mulig ensartet praksis i anskaffelser til forsvarssektoren. Retningslinjene skal bidra til å sikre at forsvarssektoren opptrer med høy etisk standard og integritet. RAF har også krav til forsvarssektorens anskaffelser der det kan gjøres helt eller delvis unntak fra anskaffelsesregelverket.

Investeringer og driftsanskaffelser i forsvarssektoren skal bidra til en balansert og kostnadseffektiv utvikling av sektoren i henhold til politiske vedtak, herunder når det gjelder beredskap og Forsvarets operative evne. Det er grunn til å understreke det særlige ansvar som påhviler forsvarssektorens ledere for å påse at anskaffelsesvirksomheten gjennomføres innenfor rammen av lov- og anskaffelsesregelverk.

Forsvarsdepartementet, 1.januar 2026.

Georg Rabl
ekspedisjonssjef

Del I. Grunnleggende og administrative bestemmelser

Kapittel 1. Formål og virkeområde

Pkt. 1-1. Formål

Retningslinjer for anskaffelser i forsvarssektoren (RAF) skal sikre en ensartet praksis og forsvarlig forvaltning i anskaffelser til forsvarssektoren. Sammen med lov om offentlige anskaffelser med tilhørende forskrifter, skal RAF bidra til at Forsvarsdepartementet med underliggende etater tilrettelegger og gjennomfører anskaffelsesvirksomheten på en slik måte at allmennheten har tillit til at forsvarssektoren opptrer med stor integritet, og at anskaffelsene skjer på en samfunnstjenlig måte.

Pkt. 1-2. Anskaffelsesmyndigheter som omfattes

RAF gjelder for forsvarssektoren. Med forsvarssektoren menes Forsvarsdepartementet med underliggende etater.

Pkt. 1-3. Rettslig status

RAF har rettslig status som intern instruks, og gir i seg selv ingen rettigheter eller plikter til tredjepart, herunder leverandører eller potensielle leverandører. Dersom noen av bestemmelsene skal inngå som en del av avtale eller kontrakt, må dette uttrykkelig fremgå av avtaledokumentene.

Pkt. 1-4. Sammenheng med regelverk for offentlige anskaffelser

(1) Alle anskaffelser til forsvarssektoren skal i utgangspunktet følge lov om offentlige anskaffelser av 17. juni 2016 nr. 73 (LOA) med forskrifter (heretter omtalt som anskaffelsesregelverket).

(3) Dersom Forsvarsdepartementet eller anskaffelsesmyndigheten mener en kontrakt omfattes av unntaksbestemmelsene i anskaffelsesregelverket, eller det er behov for å gjøre delvis unntak fra regelverket for å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser, må dette påberopes i hvert enkelt tilfelle og begrunnes konkret. Vurderingen av de momenter som legges til grunn, skal beskrives i anskaffelsesprotokollen. Utgangspunktet er at enhver anskaffelse skal skje iht. konkurranseprinsippet med mindre andre hensyn er mer tungtveiende.

(4) For anskaffelser der Forsvarsdepartementet beslutter anskaffelsesstrategi, vil valg av regelverk, eventuelt begrunnelse for å anvende unntaksbestemmelser, fremgå av oppdraget.

(5) Ved eventuell motstrid mellom bestemmelser i RAF og anskaffelsesregelverket eller andre rettsregler, vil anskaffelsesregelverket eller andre rettsregler ha forrang.

Pkt. 1-5. Anskaffelser som omfattes

(1) RAF gjelder for vare-, tjeneste- eller bygge- og anleggskontrakter til forsvarssektoren.

(2) RAF gjelder ikke ved tildeling av offentlig støtte eller ved egenregi, herunder utvidet egenregi.

Pkt. 1-6. Anvendelsesområde for RAFs ulike deler

(1) Del I i RAF gjelder for alle anskaffelser til forsvarssektoren. Del II gjelder for alle anskaffelser til forsvarssektoren med verdi over kroner 300 000 ekskl. mva.

(2) RAF del III gjelder for forsvarssektorens anskaffelser med verdi over kroner 300 000 ekskl. mva. der det kan gjøres helt eller delvis unntak fra anskaffelsesregelverket med hjemmel i:

- a. EØS-avtalen artikkel 123, jf. LOA § 3, FOA § 2-2 første ledd bokstav a og FOSA § 1-3 andre ledd bokstav a,
- b. EØS-avtalen artikkel 36 jf. art 39.

(3) RAF del II og del III gjelder ikke for kontrakter som gjelder erverv eller leie av jord, eksisterende bygninger eller annen fast eiendom, eller om rettigheter til slik eiendom

(4) Bestemmelsene i RAF del I og II gjelder i tillegg til lov om offentlige anskaffelser (LOA) og forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) samt forskrift om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser (FOSA).

Pkt. 1-7. Oppgaver og krav til rutiner

(1) Anskaffelsesmyndigheten har til oppgave å forberede og gjennomføre de konkrete anskaffelser, samt gjennomføre kontraktsadministrasjon og foreta oppgjør. Anskaffelsesmyndigheten skal følge de til enhver tid gjeldende anskaffelsesregelverk og styringsdokumenter for anskaffelsesvirksomheten i forsvarssektoren. Nærmere om anskaffelsesmyndigheten, se pkt. 4-7.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal etablere og vedlikeholde interne rutiner og prosedyrer som ivaretar anskaffelsesregelverket, herunder RAF. Disse skal representere beste praksis og bygge på veiledning utgitt i tilknytning til forskrifter for offentlige anskaffelser og veiledning som kan hentes fra anskaffelser.no som administreres av Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ).

(3) I så stor grad som mulig skal det brukes kontraktstandarder som leverandørene kjenner. Dersom det benyttes fremforhandlede standardkontrakter, f.eks. utgitt av Standard Norge, kan disse benyttes selv om standardkontraktene avviker fra bestemmelser i RAF.

Kapittel 2. Etske retningslinjer og generelle krav til saksbehandlingen

Pkt. 2-1. Generelt

Ansatte i forsvarssektoren skal opptre i samsvar med god forretningsskikk og sikre en høy forretningsetisk standard i sin saksbehandling i alle faser i anskaffelsesprosessen. Retningslinjene skal også bidra til at forsvarssektoren opptre med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte.

Forsvarssektorens ansatte skal etterleve de etiske retningslinjene som gjelder for statstjenesten generelt, og for forsvarssektoren spesielt. Innleid personell og konsulenter til forsvarssektoren regnes her som ansatte. Etiske retningslinjer for næringslivskontakt i forsvarssektoren fremgår av vedlegg 1.

Pkt. 2-2. Varsomhet overfor leverandører med tilsatt personell fra forsvarssektoren

(1) Det skal utvises særlig aktsomhet overfor leverandører som har tilsatt personell som i løpet av de siste to år har vært ansatt i forsvarssektoren. Personell som har vært ansatt i forsvarssektoren de siste to år, skal som hovedregel ikke benyttes i direkte kontakt med forsvarssektoren i en anskaffelsesprosess (forberedelse til og tildeling av kontrakt el. tilsv.). Samme retningslinjer gjelder for personer som har gått av med alderspensjon. Unntak kan gjøres av Forsvarsdepartementet hvis hovedregelen framstår som helt urimelig. Forsvarssektorens leverandører må aktivt gjøres oppmerksom på dette forhold, se pkt. 2-8.

(2) Fra forsvarssektorens side må det også tas egne hensyn i anskaffelsesprosessen. Det kan være aktuelt å fritta personell i forsvarssektoren fra å delta i slike oppgaver, der de har vært nære kolleger med representant(er) fra en eller flere av de aktuelle leverandører. Spesielt skal reglene om habilitet til forsvarssektorens saksbehandlere vurderes. Det vises til forvaltningslovens §§ 6 – 10 og vedlegg 1.

(3) Ansatte i forsvarssektoren kan ikke delta i konkurranse eller inngå kontrakt om anskaffelse med enheter i forsvarssektoren. Ansatte i sektoren kan heller ikke opptre som konsulent eller som representant for leverandør som deltar i anskaffelser som gjennomføres i forsvarssektoren.

Pkt. 2-3. Sikkerhetsgraderte anskaffelser

Ved anskaffelse av varer og tjenester, bygg- og anlegg, skal anskaffelsesmyndigheten vurdere behovet for å sikkerhetsgradere anskaffelsen eller deler av den, jf. sikkerhetsloven § 9-1 til § 9-4 og forskrift 20. desember 2018 nr. 2053 om virksomheters arbeid med forebyggende sikkerhet (virksomhetsikkerhetsforskriften). Det skal også vurderes behov i medhold av forskrift 20. desember 2018 nr. 2054 om sikkerhetsklarering og annen klarering

Pkt. 2-4. Innsidehandel

(1) Med hjemmel i lov av 29. juni 2007 nr. 75 om verdipapirhandel er innsidehandel forbudt, dvs. at det eksempelvis er forbudt å misbruke prissensitiv, ikke allmenn tilgjengelig selskapsinformasjon gjennom kjøp og/eller salg av verdipapir eller andre formuesaktiva.

(2) Ansatte som har kjennskap til slik informasjon om selskaper forsvarssektoren har forbindelse med, bør sterkt vurdere å avstå fra å eie aksjer i disse selskapene og må utvise stor forsiktighet ved kjøp og salg av aksjer, verdipapir eller andre formuesaktiva.

(3) Personell i forsvarssektoren skal følge de til enhver tid gjeldende rutine for behandling av innsideinformasjon i sektoren.

Pkt. 2-5. Deltagelse i markedsføring

Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvar for samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien, og kan innvilge støtte til markedsføringstiltak etter en nærmere vurdering av statens økonomireglement, og anskaffelses- og statsstøtteregelverket. Deltagelse av forsvarssektorens personell i markedsføring for forsvars- og forsvarsrelaterte produkter eller leverandører skal godkjennes av Forsvarsdepartementet. Forsvarsdepartementet kan etter søknad gi tillatelse til at relevant personell deltar i markedsføring av forsvars og forsvarsrelaterte produkter. Personellet skal ikke under noen omstendigheter motta godtgjørelse for markedsføring. Reise og oppholdsutgifter skal dekkes av forsvarssektoren. Det vises for øvrig til vedlegg 1.

Pkt. 2-6. Forsvarssektoren som referanse

På anmodning fra leverandør kan forsvarssektoren og dets personell stå som referanse for et produkt, forutsatt at forsvarssektoren enten selv har anskaffet samme produkt fra samme leverandør eller har deltatt i utviklingen av produktet. Forsvarssektorens kontaktperson skal være en person som har den nødvendige kjennskap til produktet og forsvarssektorens erfaringer med dette. Slik referansevirksomhet skal være saklig og objektiv fra forsvarssektorens side, upåvirket av leverandørens oppfatninger av produktet, og skal godkjennes på relevant ledelsesnivå. Godtgjøring for å stille som referanse skal ikke mottas i noen form.

Pkt. 2-7. Rett til å varsle om kritikkverdige forhold

Ansatte i forsvarssektoren har rett til å melde fra til nærmeste overordnede om alle forhold som kan innebære brudd på gjeldende regler og bestemmelser, jf. arbeidsmiljøloven. I forhold som gjelder mistanke om korrupsjon vil det være særlig viktig at det gis så nøyaktig og utfyllende informasjon som mulig om både giver og mottaker av den utilbørlige fordel. Personell som mener seg utsatt for korrupsjonsforsøk, utilbørlig press eller forsøk på dette, skal umiddelbart rapportere dette til nærmeste overordnede.

Dersom rapportering til overordnede ikke fører frem, bør ansatte i forsvarssektoren varsle om kritikkverdige forhold iht. etatens retningslinjer for varsling eller til offentlig kontroll- eller tilsynsmyndighet.

Pkt. 2-8 Orientering til leverandørene

Orientering til leverandørene om «Varsomhet, taushetsplikt og habilitet» skal vedlegges konkurransegrunnlaget til leverandørene ved alle anskaffelser med verdi over 300 000 kroner ekskl. mva. til forsvarssektoren. Orienteringen fremgår av vedlegg 2 (norsk versjon) og vedlegg 3 (engelsk versjon).

Kapittel 3. Etikk og bærekraft i anskaffelser

Pkt. 3-1. Menneskerettigheter

(1) Denne bestemmelsen kommer til anvendelse for enhver anskaffelse over EØS-terskelverdi for statlige myndigheters vare- og tjenestekontrakter. Anskaffelsesmyndigheten kan velge å anvende bestemmelsen også på anskaffelser under EØS-terskel.

(2) Det skal fremgå av kontraktsvilkårene at leverandøren og underleverandører skal opptre i samsvar med grunnleggende krav til etikk og bærekraft. Kontrakten skal inkludere konkrete henvisninger til relevant nasjonal lovgivning og relevante internasjonale konvensjoner, og krav til at leverandøren opptre i samsvar med disse.

(3) Anskaffelsesmyndigheten skal i tillegg vurdere å benytte andre særlige vilkår som omhandler lønns- og arbeidsvilkår for gjennomføringen av kontrakten, forutsatt at disse er forenlige med EØS-avtalen. For risikoutsatte bransjer skal anskaffelsesmyndigheten kontraktsfeste retten til innsyn i dokumentasjon på personnivå.

(4) Dersom det stilles kvalifikasjonskrav knyttet til bærekraft, skal det i tillegg stilles tilsvarende krav i kontrakten for hele kontraktsperioden. Oppdragsgiver kan stille krav til at leverandøren forbedrer seg i løpet av kontraktsperioden.

(5) Anskaffelsesmyndigheten skal påse at leverandører som er omfattet av åpenhetsloven følger kravene i denne.

(6) Anskaffelsesmyndigheten er ansvarlig for å vurdere hvilke sanksjonsmidler som skal benyttes ved brudd på de ovenfor nevnte bestemmelser. Anskaffelsesmyndigheten skal vurdere hvilke tiltak som er nødvendig for å følge opp at leverandøren og underleverandører opptre i samsvar med de ovenfor nevnte bestemmelser.

Pkt. 3-2. Korrupsjonsforebygging

Ved enhver anskaffelse til forsvarssektoren som har en antatt verdi over EØS-terskelverdi for statlige myndigheters vare- og tjenestekontrakter, skal anskaffelsesmyndigheten stille som kontraktsvilkår at leverandøren har iverksatt tiltak eller har systemer i sin virksomhet som skal forebygge korrupsjon og påvirkningshandel.

Pkt. 3-3. Tiltak for å motvirke arbeidslivskriminalitet

- (1) Offentlige oppdragsgivere har et særskilt ansvar for å motvirke arbeidslivskriminalitet.
- (2) Anskaffelsesmyndigheten skal så langt det er mulig hindre at useriøse og kriminelle aktører får tilgang til kontrakter. Innsatsen skal rettes der risikoen for arbeidslivskriminalitet er størst. Det skal gjennomføres en konkret risikovurdering for hver anskaffelse eller for hver kategori av anskaffelser, og der risikoen er høy skal det stilles spesielle krav i kontraktene. Det skal være rutiner for oppfølging og sanksjonering av kontraktsbrudd i slike anskaffelser. Alle tilfeller av arbeidslivskriminalitet skal rapporteres til kontrollmyndighetene og/eller politiet.

Pkt. 3-4. Klima og miljøhensyn

- (1) Anskaffelsesmyndigheten skal ta hensyn til klima og miljø i alle anskaffelser.
- (2) Anskaffelsesmyndigheten skal tidlig i enhver anskaffelse kartlegge anskaffelsens påvirkning på klima- og miljø i et levetidsperspektiv. Kartleggingen skal dokumenteres, og videre danne grunnlaget for kravstilling, hvor de mest vesentlige klima- og miljøpåvirkningene hensyntas.
- (3) Anskaffelsesmyndigheten skal sette klima- og miljømål for anskaffelsen, og dokumentere hvilke mål som ønskes oppnådd med den enkelte anskaffelse. Se også pkt. 16-2 og 17-10.
- (4) Unntak skal begrunnes og dokumenteres i anskaffelsesdokumentene.

Pkt. 3-5. Etisk egenerklæring for leverandører til forsvarssektoren

Ved anskaffelse til forsvarssektoren som har en anslått verdi som overstiger EØS-terskelverdi for statlige myndigheters vare- og tjenestekontrakter, skal etisk egenerklæring for leverandører til Forsvarsdepartementet med underliggende etater, vedlegges konkurransegrunnlaget, eller tilsendes leverandøren i god tid før tilbudsinnlevering. Etisk egenerklæring for leverandører til Forsvarsdepartementet med underliggende etater finnes som vedlegg 4 og 5 til RAF. Hvis det gjennomføres flere anskaffelser fra den samme leverandøren i løpet av en periode på 1 år regnet fra datoen for inngåelse av den første kontrakten, er det ikke nødvendig å vedlegge den etiske egenerklæringen for de resterende anskaffelsene.

Kapittel 4. Administrative bestemmelser

Pkt. 4-1. Sluttbrukersertifikat – «End User Certificate»

Dersom en utenlandsk leverandør krever sluttbrukersertifikat – «End User Certificate» (EUC) skal vedkommende nasjons/leverandørs egne skjema nyttes for dette. Dersom leverandøren ikke stiller spesielle krav til utformingen skal forsvarssektorens EUC-blanketter benyttes. Avgitt sluttbrukersertifikat må knyttes til artikkelnummer i logistikksystemet og til kontrakten.

Pkt. 4-2. Forsikring

- (1) Staten er selvassurandør og forsikring skal normalt ikke tegnes for forsvarssektorens regning, med mindre det foreligger særskilt grunnlag for å tegne enkelt forsikring.
- (2) Vurdering om hvorvidt særskilt forsikring bør tegnes gjøres av anskaffelsesmyndigheten. Endelig avgjørelse om hvorvidt særskilt forsikring skal tegnes, treffes av Finansdepartementet.

Pkt. 4-3. Behandling av søksmål, forliksklage, stevninger med mer

- (1) Varsel om søksmål, forliksklager og stevninger skal oversendes Forsvarsdepartementet. Kun Forsvarsdepartementet kan kvittere for slike henvendelser.
- (2) Klagesaker fra Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) eller EFTA Surveillance Authority (ESA) videreføres fra Forsvarsdepartementet. Hvis den enkelte etat mottar slike klager direkte skal de fremsendes til Forsvarsdepartementet.
- (3) Ved behov for å oversende varsel om søksmål, ta ut forliksklage eller eventuelt stevning skal saken fremsendes Forsvarsdepartementet for videre behandling.

Pkt. 4-4. *Fremsendelser til Forsvarsdepartementet*

I forbindelse med iverksetting og gjennomføring av alle anskaffelser skal følgende saker med begrunnelse fremsendes til Forsvarsdepartementet for godkjenning:

- a. Når det avtales betalingsbetingelser med forskudd på over en tredjedel av kjøpesummen ekskl. mva., og der forskuddet overstiger 500 mill. kroner ekskl. mva. jf. pkt 7-4.
- b. Sikkerhetsgraderte anskaffelser fra leverandør i land hvor Norge ikke har bilateral sikkerhetsavtale (MoU).
- c. Saker hvor det søkes om dispensasjon fra «to-års regelen» jf pkt.2-2.
- d. frafall av royaltykrav jf. pkt. 8-7
- e. Deltagelse av forsvarssektorens personell i markedsføring jf. pkt 2-5
- f. Øvrige saker som anskaffelsesmyndigheten bør forstå skal fremsendes Forsvarsdepartementet for godkjenning, herunder anskaffelser som departementet har forbeholdt seg retten til å godkjenne.

Anmodninger om godkjenning skal fremmes skriftlig, og må inneholde alle opplysninger som har betydning for departementets behandling av saken.

Pkt. 4-5. *Samarbeid med ekstern juridisk rådgiver, herunder Regjeringsadvokaten*

Utgangspunktet er at forsvarssektoren skal løse juridisk problemstillinger internt i egen organisasjon. Bistand fra ekstern juridisk rådgiver kan imidlertid benyttes hvor anskaffelsens karakter tilsier behov for bistand.

Pkt. 4-6. *Rapportering til Forsvarsmateriell*

Alle avtaler som inneholder vilkår der royalty tilfaller forsvarssektoren, skal sendes til Forsvarsmateriell kontraktrevisjonsseksjonen for oppfølging jf. pkt. 8-7, 7. ledd. Unntak for avtaler inngått av Forsvarets forskningsinstitutt.

Pkt. 4-7. *Anskaffelsesmyndigheten*

- (1) Anskaffelsesmyndighet skal benyttes som betegnelse på avdelinger og personer på alle nivå som er delegert fullmakt til å forplikte forsvarssektoren ved å inngå avtale om kjøp av varer og/eller tjenester, bygg og anlegg.
- (2) Anskaffelsesfunksjonen skal normalt være delt i to, den fagtekniske og den merkantile. Dette skal gjelde prinsipielt for alle innkjøp. I tillegg har behovseier en viktig rolle i å definere behovet, fastsette de operative og funksjonelle kravene, utøve budsjett disponeringsmyndighet og være ansvarlig for mottak av leveranse. Denne delingen skal medvirke til at anskaffelsene blir balansert mellom de operative, tekniske og merkantile krav, samt at anskaffelsen foretas i samsvar med gjeldende regelverk.
- (3) Funksjonene skal samarbeide tett i alle faser av anskaffelsesprosessen som beskrevet i retningslinjenes øvrige bestemmelser.
- (4) Den fagtekniske funksjonen skal supplere de operative krav til leveransen med tekniske krav. Fagteknisk funksjon skal videre evaluere de tekniske egenskaper i tilbudet, samt godkjenne leveransen. Dersom anskaffelsen er organisert som et anskaffelsesprosjekt, skal prosjektlederen godkjenne leveransen.
- (5) Den merkantile funksjonen skal utforme de merkantile og juridiske krav til anskaffelsen og ha kontakt med leverandørmarkedet. Innhenting av bindende tilbud skal kun foretas av den merkantile funksjon. Den merkantile funksjonen skal evaluere de merkantile og juridiske egenskaper ved tilbudet og gjennomføre kontraktsadministrasjon.
- (6) Godkjenning av kontrakten skal gjøres av den som er gitt resultatansvar for de leveranser kontrakten bidrar til (budsjett disponeringsmyndighet). Formell inngåelse gjennom underskrift av kontrakten skal ivaretas av merkantil funksjon.

(7) Kun representanter for merkantil funksjon har fullmakt til å underskrive kontrakter/bestillinger (bestillingsmyndighet) på vegne av og forplikte forsvarssektoren. Slik signering skal kun skje av personell som er fast ansatt i forsvarssektoren, og som er gitt fullmakt. Innleide konsulenter kan ikke, muntlig eller skriftlig, forplikte forsvarssektoren.

Pkt. 4-8. Riksrevisjonen

(1) Riksrevisjonen er Stortingets kontrollorgan. Den har som oppgave å føre kontroll med at statens midler brukes og forvaltes på en økonomisk forsvarlig måte og i samsvar med Stortingets vedtak og forutsetninger.

(2) I henhold til lov 7. mai 2004 nr. 21 om Riksrevisjonen pkt. 12 kan Riksrevisjonen, uten hinder av taushetsplikt, kreve enhver opplysning, redegjørelse eller ethvert dokument og foreta de undersøkelser som den finner nødvendig for å gjennomføre sine oppgaver. Det er bl.a. nødvendig at Riksrevisjonen sikres adgang til de samme opplysninger mv. hos leverandørene som anskaffelses- og kontraktrevisjonsorganet må ha for sin kontrollvirksomhet.

Pkt. 4-9. Samarbeid med øvrige statlige etater

Anskaffelsesmyndighetene skal på forespørsel gi statens organer opplysninger om leverandører og kontrakter såfremt forretningshemmeligheter derved ikke røpes og hensyn tas til nasjonal sikkerhet, se sikkerhetsloven med forskrifter, offentleglova og forvaltningsloven. Organer som mottar opplysninger skal varsles om at de er ansvarlige for at de gitte opplysninger ikke misbrukes.

Pkt. 4-10. Samarbeid med utenlandske myndigheter

(1) Ved innkjøp fra utlandet hvor anskaffelsens verdi er betydelig eller andre forhold gjør det aktuelt, bør assistanse av vedkommende lands offentlige anskaffelsesmyndigheter søkes. Etablering av slik assistanse skal skje ved at anskaffelsesmyndigheten sender anmodning om assistanse til Forsvarsdepartementet som vil formidle den til vedkommende myndighet, hvis ikke annen fremgangsmåte skulle være fastsatt i regjeringsavtale.

(2) Svar på forespørsler om samarbeid eller utveksling av informasjon om anskaffelser fremsatt på vegne av fremmede makters regjeringer og deres organer skal sendes gjennom Forsvarsdepartementet.

(3) Anmodninger om tjenester innen kodifisering, kvalitetssikring og kostnadskontroll, som skal utføres av utenlandske myndigheter, fremmes gjennom Forsvarsmateriell.

Pkt. 4-11. Bruk av felles rammeavtaler

(1) Statens innkjøpssenter skal inngå og forvalte felles avtaler for statlige virksomheter. Etatene i forsvarssektoren med unntak av Forsvaret skal benytte seg av disse avtalene så lenge det ikke er meldt fravalg. Forsvaret benytter avtalene så langt det er mulig og hensiktsmessig.

(2) Etater i forsvarssektoren skal anvende allerede inngåtte rammeavtaler dersom mulig.

(3) Etater i forsvarssektoren skal søke å koordinere med og innlemme andre etater i sektoren (eller utenfor) i egne rammeavtaler dersom mulig og hensiktsmessig.

(4) Forsvarsdepartementet kan bestemme at rammeavtaler som departementet eller underliggende etater har inngått, skal benyttes av samtlige etater i forsvarssektoren.

Pkt. 4-12. Internasjonalt forskning- og utvikling- eller materiellsamarbeid

(1) Internasjonalt forskning- og utvikling- eller materiellsamarbeid bør vurderes, spesielt i anskaffelser hvor det er krav om interoperabilitet.

(2) Regjeringen og Forsvarsdepartementet har inngått en rekke avtaler med andre land. Ved anskaffelser fra utlandet skal anskaffelsesmyndigheten vurdere om disse avtalene kommer til anvendelse i forbindelse med anskaffelsen. Føringer med hensyn til slike avtaler vil normalt fremgå av oppdrag fra Forsvarsdepartementet.

Pkt. 4-13. Systemintegrasjon

Ved anskaffelser skal det defineres hvem som har ansvaret for systemintegrasjon. Med systemintegrasjon menes ansvar for at alle delsystemer/ komponenter i et system er inkludert og at de fungerer sammen på en måte som realiserer systemets funksjonelle mål. Normalt bør ansvaret for systemintegrasjon være hos leverandør. Forsvarssektoren skal ikke påta seg ansvar for systemintegrasjon med mindre det kan dokumenteres at det er mest fordelaktig.

Pkt. 4-14. Evaluering av eneleverandører

(1) Dersom anskaffelsen bare kan foretas hos én leverandør i markedet, skal anskaffelsesmyndigheten for anskaffelser med verdi over 5 mill. kroner¹ ekskl. mva iverksette en kostnadskontroll, jf. kap. 5.

(2) Om forholdene ligger til rette for det kan kostnadskontroll erstattes av en evaluering av pris og de andre vilkår som er tilbudt. I så fall må evalueringen kunne baseres på sammenlignbare data fra en tidligere konkurranse el. tilsv.

Pkt. 4-15. Lovvalg og vernetting

(1) Lovvalg og vernetting skal fastsettes i kontrakten. Forsvarssektorens kontrakter skal være regulert av norsk rett. Oslo tingrett skal som hovedregel være vernetting.

(2) Det kan avtales at tvister skal søkes løst ved forhandlinger. Dersom partene ikke kommer til enighet, skal tvisten avgjøres av norsk domstol jf. første ledd..

(3) Det kan alternativt avtales voldgift. Slike tvister bør imidlertid som hovedregel løses etter norsk rett med norsk voldgift

(4) Andre lands jurisdiksjon eller rettsregler kan etter en konkret helhetsvurdering aksepteres dersom det er nødvendig for å sikre norske interesser og oppnå et tilfredsstillende resultat i forhandlinger.

Del II. Krav til kostnadskontroll og kontraktsvilkår

Kapittel 5. Kostnadskontroll

Pkt. 5-1. Virkeområde og hensikt

(1) Når det ikke er mulig å gjennomføre anskaffelsen basert på konkurranse, skal det normalt gjennomføres kostnadskontroll av pristilbudet fra leverandøren (se pkt. 4-14 for terskelverdi). Kostnadskontrollen gjennomføres for å oppveie for manglende konkurranse. I slike tilfeller skal prisen baseres på at leverandøren får dekket sine relevante kostnader samt en rimelig avkastning på investert kapital (både real- og humankapital) for kontraktgjennomføringen, under forutsetning av at leverandøren har en mest mulig effektiv utnyttelse av sine ressurser (innsatsfaktorer). Samtidig skal kostnadskontrollen bidra til at leverandøren ikke drar utilbørlig fordel av en eneleverandørsituasjon.

(2) Gjennom kostnadskontrollen kan forsvarssektoren forsikre seg om at leverandøren har basert sine kalkyler på korrekte, oppdaterte og fullstendige data, og at leverandøren har fulgt de bestemmelser for kostnadsberegning som er nedfelt i disse retningslinjene. Kostnadskontrollen gjennomføres før kontrakt er inngått og/eller etter at kontrakten er fullført, avhengig av kontrakttype. Gjennomført kostnadskontroll danner basis for forhandling av en riktig pris herunder gevinst mv. for kontraktgjennomføringen mellom anskaffelsesmyndigheten og leverandøren.

(3) Kostnadskontroll foretas som hovedregel ved kjøp uten konkurranse eller når konkurransen er mislykket, eksempelvis ved at det ikke er mottatt mer enn ett tilbud eller at det ikke finnes flere enn én kvalifisert leverandør. Det foretas derfor normalt ikke kostnadskontroll ved kjøp etter anbudskonkurranse, uten i helt spesielle tilfeller som f.eks. ved mistanke om prissamarbeid.

¹ Avrundet EØS terskelverdi for forsvars og sikkerhetsanskaffelser.

(4) I tillegg skal det for samtlige kostnadskontrakter, samt priskontrakter med begrenset risikokompensasjon og priskontrakter med anspøringsbestemmelser, stilles krav om kostnadskontroll av kontraktens påløpte kostnader, jf. pkt. 5-4 og 6-7.

(5) Ved gjennomføring av kostnadskontroll må innsynsrett være sikret, jf. kapittel 10 Innsyn.

Pkt. 5-2. Kostnadskontroll

(1) Kostnadskontroll omfatter oppgavene kostnadsanalyse, kostnadsprøving, prisglidningsanalyse samt vurdering av leverandørens økonomisystem.

(2) Forsvarssektoren plikter å etablere og vedlikeholde relevante og gjeldende maler/blanketter/standarder for gjennomføring av kostnadskontroll.

Pkt. 5-3. Kostnadsanalyse

(1) Kostnadsanalyse er gjennomgang av leverandørens forkalkyle knyttet til et tilbud med sikte på å skaffe grunnlag for å bedømme om den pris som tilbys er kalkulert i henhold til disse retningslinjene.

(2) Kostnadsanalyse utføres i mangel av konkurranse, eller når kalkylen er basert på særlig usikre beregninger av kostnadene. Kostnadsanalyse kan foretas helt uavhengig av hvilken kontrakttype som velges.

(3) Grunnlaget for kostnadsanalyse er et tilbud med tilhørende forkalkyle, som er en beregning av leverandørens antatte kostnader for den forespurte leveranse. For å kunne bedømme kalkylen er det nødvendig med en revisjon av de enkelte kostnadselementer i forkalkylen og grunnlaget for disse. Revisjonen gjennomføres i henhold til fastsatt revisjonsmetodikk, jf. Pkt. 5-8.

(4) I de tilfeller der kostnadsanalyse er aktuelt, skal det medtas i konkurransegrunnlaget at forsvarssektoren forbeholder seg rett til, ved innsyn hos leverandøren, å analysere de kostnads- og prisdata som er ført opp i kalkylespesifikasjonen vedlagt tilbudet. Forsvarssektoren skal stille som krav ved innlevering av tilbud at blankett vedrørende spesifikasjon om pris er utfylt og signert av leverandøren. Ved innsendelse av tilbud skal bekreftelse fra leverandøren foreligge, i form av utfylt og signert blankett, om at leverandøren er innforstått med forsvarssektorens innsynsrett, og at dataene som er oppgitt er så nøyaktige og fullstendige som mulig. Blanketten skal også brukes ved kontraktsendringer.

(5) Kalkylen skal være en selvkostkalkyle og skal blant annet vise indirekte påslag og kalkulatorisk rente frem til selvkost. En kalkyle må ses i sammenheng med leverandørens budsjett og regnskapsopplegg. Dersom leverandøren anvender bidragsmetoden, må det etableres fordelingsprinsipper for indirekte kostnader som blir gjenstand for spesiell godkjenning av forsvarssektoren. Leverandøren kan ikke uten samtykke fra forsvarssektoren foreta endringer i kalkyle- og regnskapsmetoder eller praksis hvis dette vil medføre økt belastning på kontrakter med forsvarssektoren.

(6) Ved utførelse av kostnadsanalyse plikter leverandøren å:

- a. verifisere samtlige data,
- b. legge frem for forsvarssektoren en detaljert kalkyle som viser hvilke kostnader leverandøren har regnet med vedrørende direkte kostnader og hvilke beregninger som ligger til grunn for de indirekte kostnadene,
- c. fremskaffe alle tilbud, bestillinger, kalkyler, budsjetter, regnskaper, bilag og andre beregninger for fastsettelsen av kostnadene,
- d. hvis det forlanges, skaffe til veie kopier av ovennevnte dokumentasjon, og
- e. gi opplysninger som forsvarssektoren mener har betydning for fastsettelsen av kostnadene.

(7) Ved kjøp fra agenter kan anskaffelsesmyndigheten kreve å få oppgitt agentprovisjon/avtalen mellom leverandøren og agenten, jf. kapittel 10 Innsyn.

Pkt. 5-4. Kostnadsprøving

(1) Kostnadsprøving er å avgjøre om leverandørens etterkalkyle gjenspeiler de faktiske kostnader og gevinst vedrørende en kontrakt, samt om de er relevante i henhold til disse retningslinjene og kontraktens vilkår.

- (2) Kostnadsprøving skal foretas for alle kontrakter som inneholder vilkår om dette. Kostnadsprøving skal utføres ved følgende kontrakttyper:
- priskontrakter med vilkår om ansporing eller begrenset risikokompensasjon,
 - alle typer kostnadskontrakter,
 - kontrakter med vilkår om fremdriftsbetaling basert på faktiske påløpte kostnader under kontrakten.
- (3) Ved kostnadsprøving skal samtlige faktiske påløpte kostnader under en kontrakt revideres etter at leveransen helt eller delvis er fullført.
- (4) Grunnlaget for en kostnadsprøving er etterkalkyler med tilhørende dokumentasjon. Som grunnlag for sine vurderinger skal revisor følge fastsatt revisjonsmetodikk, jf. pkt. 5-8, og god regnskapskikk.
- (5) Ved utførelse av kostnadsprøving plikter leverandøren å dokumentere samtlige data ved å:
- legge frem for forsvarssektoren et detaljert prosjektregnskap som viser hvilke kostnader leverandøren har belastet vedrørende direkte kostnader og hvilke beregninger som ligger til grunn for de indirekte kostnadene,
 - fremskaffe alle regnskapsdata, bilag og annen dokumentasjon som er nødvendig for etterprøving av kostnadene,
 - hvis det forlanges, skaffe til veie kopier av ovennevnte dokumentasjon, og
 - gi alle opplysninger som forsvarssektoren mener har betydning for fastsettelsen av kostnadene.
- (6) Forsvarssektoren skal ha adgang til forannevnte regnskapsdata, dokumenter og opplysninger i hele kontraktsperioden og inntil tre år etter at sluttoppgjør er foretatt, ved å avtale innsynsrett med leverandøren.

Pkt. 5-5. Prisglidningsanalyse

- (1) Prisglidningsanalyse er en detaljert gjennomgang av alle kalkyleelementer i kalkylesøylen hos en gitt leverandør for å fastsette hvordan pris/kostnadsnivå for hvert element som inngår endres over tid. Hensikten er å vurdere endringstakten i forhold til en valgt indeks.
- (2) Pris for fremtidige anskaffelser skal baseres på gitt kostnadsnivå på et bestemt basistidspunkt (basispris). Det kan i kontrakten fastsettes hvordan prisen skal justeres i ettertid for å reflektere prisendringen i innsatsfaktorene i kontraktsperioden. Dette skal kun gjelde prisendringer utenfor leverandørens kontroll. For å oppnå dette må det knyttes en prisglidningsformel til basisprisen.
- (3) Prisjusteringer kan bare benyttes for kontrakter med en varighet på mer enn ett år. For kortere perioder er det mindre risiko forbundet med å basere seg på forventet kostnadsutvikling. En slik antatt endring kan derfor inngå i kontraktsprisen.
- (4) Ved forsinket levering som ikke skyldes forsvarssektoren eller force majeure, skal det ikke ytes kompensasjon for stigning i innsatsfaktorene for den perioden forsinkelsen varer. Når det er iverksatt lønns- og/eller prisstopp gjelder det spesielle regler og forskrifter som bestemmes av myndighetene. Disse kan helt eller delvis sette prisglidningsbestemmelsene i kontrakten ut av kraft.
- (5) Prisregulering som følge av valutakursendringer er regulert i kapittel 11 Valuta.

Pkt. 5-6. Vurdering av leverandørens økonomisystem

- (1) Med leverandørens økonomisystem forstås regnskaps-, budsjett- og kalkylesystemer med tilhørende undersystemer.
- (2) For å fastslå om leverandørens økonomisystem gir tilstrekkelig grunnlag for å fastsette de relevante kostnadene under forsvarssektorens kontrakt, vil det være nødvendig med en vurdering av systemet. Dette må skje i samarbeid med leverandøren. En vurdering vil særlig være aktuell hos nye leverandører, i forbindelse med store leveranser, eller om endringer av systemet har funnet sted.
- (3) Hvis forsvarssektoren finner det nødvendig med endringer i leverandørens regnskapsførsel, må slike endringer avtales før kontrakt inngås.

(4) Ved en gjennomgang av leverandørens økonomisystem vil revisorene kartlegge om leverandørens internkontroll og regnskapssystem er tilstrekkelig for å fastsette kostnadene under en kontrakt. Dette vil blant annet medføre at revisorene må vurdere bedriftens: kontoplan, forretningsregnskap, kostnadsregnskap, materialadministrasjon, lønnsberegning, timeregnskap og eventuelle prosjekt/ordre/produktregnskap. Det vil også være aktuelt å gjennomgå leverandørens organisasjonsplan. Forsvarssektoren har innsynsrett i beskrivelser og håndbøker til økonomi eller informasjonssystemer.

Pkt. 5-7. Rapportering

(1) Etter utført kostnadskontroll skal det på grunnlag av arbeidsdokumentene skrives en rapport som ender ut i en konklusjon, og som sendes anskaffelsesmyndigheten.

(2) Revisor bør informere leverandøren om de korrigeringer som anbefales.

(3) Rapporten skal inneholde de opplysninger som er fremkommet under revisjon og hvilke anbefalinger som gis. Oversikten skal vise hva som er trukket ut iht. retningslinjene og hva leverandøren ikke har dokumentert tilstrekkelig. De anbefalinger som gis skal være basert på objektive forhold.

(4) Rapporten skal utformes slik at leverandøren på anmodning skal kunne få utlevert hoveddelen. Det kan knyttes kommentarer av forhandlingstaktisk karakter i egne avsnitt som forbeholdes anskaffelsesmyndighetene.

(5) Det er anskaffelsesmyndigheten som skal oversende rapporten til leverandøren.

(6) Også for vurdering av en leverandørs økonomisystem, utarbeides det rapporter med konklusjoner.

Pkt. 5-8. Revisjonsmetodikk – selvkostkalkylen

(1) Produktkalkylen skal være en selvkostkalkyle.

(2) Nedenfor vises en anbefalt oppstilling av produktkalkylen. Det henvises til de etterfølgende avsnitt hvor de enkelte elementer er mer utførlig behandlet. Satser nevnt nedenfor i de enkelte avsnitt er gjenstand for forhandling og er veiledende.

Direkte materialkostnader	Direkte registrerbare eller direkte innkjøpte materialer til en gitt ordre
Direkte timekostnader	Lønn inklusive sosiale kostnader knyttet til en gitt ordre
Andre direkte kostnader	Tjenester eller ytelser innkjøpt til en bestemt ordre
Materialforvaltningskostnader	Kostnader forbundet med mottakskontroll, lagerhold, materialhåndtering mv. Blir normalt belastet som prosentpåslag på forbrukte materialer
Indirekte tilvirkningskostnader	Kostnader vedrørende produksjonsprosessen som ikke lar seg registrere direkte på en ordre (som for eksempel avskrivninger). Blir normalt belastet som prosentpåslag eller kronetillegg på direkte lønn eller timer forbrukt.
Sum tilvirkningskost	
Salgs- og administrasjonskostnader	Beregnes ofte i prosent av tilvirkningskost
Sum driftskostnader	
Generelle utviklingskostnader	Ikke produktrettede utviklingskostnader som fordeles på grunnlag av driftskostnader
Kapitalkostnader knyttet til rentebærende kapital	Kapitalkostnader beregnet av rentebærende kapital. Fordeles på grunnlag av driftskostnader

Sum selvkost

Risikokompensasjon/Gevinst

Tillegg for forretningsrisiko og spesiell risiko. Regnet av rentebærende kapital og fordeles på enkelt ordre i forhold til driftskostnader

Tillegg for ansporing

Andel av kostnadsreduksjoner mv.

Pris

Pkt. 5-9. Generelt om vurdering av kostnader

(1) Kostnader som etter disse bestemmelser ikke skal medtas i kostnadsberegningen (ikke relevante kostnader), vil bli fratrukket i prisen av anskaffelsesmyndigheten.

(2) Kostnader påløpt før kontraktinngåelse skal kun godkjennes i den utstrekning dette er avtalt i kontraktens spesielle vilkår.

(3) Kostnader som kun angår kontrakten, bør i prinsippet registreres og behandles som direkte kostnader. Disse må imidlertid ikke inneholde kostnader som er dekket av de tillegg leverandøren anvender for indirekte kostnader.

Pkt. 5-10. Kapasitetsutnyttelse

Når kalkylen etableres og vurderes, er det viktig at budsjettert og realisert kapasitets- og sysselsettingsnivå er i rimelig samsvar med leverandørens totale kapasitet, slik at forsvarssektoren ikke betaler for en lav kapasitetsutnyttelse. Kapasitetsutnyttelsen bør ikke være mindre enn 80 % av full kapasitetsutnyttelse.

Pkt. 5-11. Direkte kostnader

(1) Direkte kostnader er kostnader som kan henføres direkte til en enkelt kostnadsbærer på en økonomisk forsvarlig måte.

(2) Direkte materialkostnader er leverandørens materialkostnader som inngår direkte i produktet. Eventuelle materialkostnader ifm. vrak, omarbeidelse eller kassasjon, kalkuleres her. Disse skal belastes direkte på den ordre der materiellet brukes. Materialer som rekvireres fra lager skal avregnes etter alminnelige prinsipper som anvendes konsekvent i bedriften. Det skal registreres virkelige uttak fra lager minus overskuddsmateriell. Materialprisen skal være godskrevet de rabatter leverandøren oppnår, eller kunne ha oppnådd ved at leverandøren har en effektiv innkjøps- og lagerstyringsfunksjon. Prisnivået i kalkylen må samsvare med basistidspunktet i tilbudet. I kontrakter der forsvarssektoren betaler fullt ut alle kostnader skal «overskuddsmaterialer, komponenter og deler» tilhøre forsvarssektoren. For vurdering av leverandørens valg mellom egne eller fremmede ytelser, skal leverandøren dokumentere at valgt løsning er mest gunstig for forsvarssektoren.

(3) Direkte timekostnader er timesatser som omfatter lønn og andre kostnader tilhørende et eller flere kostnadssteder som kan henføres direkte til en bestemt kostnadsbærer. Overtidstillegg godtas kun dersom dette er nødvendig for tidsaspektet for levering eller angitt i kontraktens spesielle vilkår. Timeforbruket bedømmes ved å kontrollere at:

- a. oppført timeforbruk står i et rimelig forhold til leverandørens tilgjengelige kapasitet og planlagte produksjonsmetode,
- b. oppført timeforbruk bygger på tidligere relevante etterkalkyler for tilsvarende produksjon,
- c. det er tatt hensyn til lærekurver og forventet rasjonalisering. Det må undersøkes om beregningene stemmer overens med så vel leverandørens tidligere erfaringer som med erfaringer fra andre leverandører. Det må kontrolleres at utregning av effekten av lærekurven er korrekt, og
- d. oppførte direkte arbeidstimer ikke inneholder timer som i henhold til leverandørens kostnadsregistrering medregnes som indirekte arbeidstid.

(4) Andre direkte kostnader omfatter alle øvrige direkte kostnader som ikke strider mot pkt. 5-11, første ledd. Spesielt må det kontrolleres at oppførte utviklings- og konstruksjonskostnader er relevante og at kostnader ikke er betalt gjennom andre kontrakter eller inndecket på annen måte. Dette gjelder også kostnader til eget

fremstilt verktøy, utstyr og andre engangskostnader. Verktøy, utstyr etc. som fremstilles under en kontrakt der forsvarssektoren betaler alle kostnader, skal tilfalle forsvarssektoren.

Pkt. 5-12. Indirekte kostnader

(1) Indirekte kostnader er kostnader som ikke kan identifiseres eller forbindes direkte med en enkelt kostnadsbærer på en økonomisk forsvarlig måte. Hvis ikke spesielle forhold tilsier noe annet, skal de indirekte kostnadene minst fordeles på følgende kostnadssteder og kostnadsgrupper:

- a. ett eller flere innkjøps- eller materialforvaltningssteder,
- b. ett eller flere tilvirkningssteder,
- c. en eller flere salgs- og administrasjonsavdelinger.

Leverandøren må kunne dokumentere de faktiske kostnader som danner grunnlag for fordeling av de indirekte kostnadene. Fordelingen av indirekte kostnader skal foretas slik at produktenes andel av de indirekte kostnadene blir så nøyaktige som praktisk mulig. Proporsjonalitetsprinsippet skal søkes lagt til grunn, slik at kostnadsbærerne blir belastet med de indirekte kostnadene i samme grad som de har forårsaket dem. Dersom leverandøren driver forskjelligartet virksomhet, skal fordelingen være så detaljert at ingen kategori eller gruppe av produkter blir belastet indirekte kostnader for andre kategorier eller grupper.

Når fordelingsgrunnlaget vurderes, er det viktig at budsjettert og realisert kapasitets- og sysselsettingsnivå er i rimelig samsvar med leverandørens totale kapasitet, slik at forsvarssektoren ikke betaler for en lav kapasitetsutnyttelse. Når et fordelingsgrunnlag for inndekning av indirekte kostnader er valgt, skal dette ikke endres ved å fjerne enkeltelementer. Alle kostnader som er inkludert i fordelingsgrunnlaget skal således bidra til å inndekke sine pro rata andeler av indirekte kostnader, selv om deler av samme fordelingsgrunnlag ikke er relevante i henhold til disse retningslinjene. De enkelte fordelingsgrunnlag er valgt ut fra deres fordelingsmessige egenskaper uavhengig hvorvidt kostnadene som inngår er relevante eller ikke. Fjernes noen av elementene i et fordelingsgrunnlag, er således ikke forutsetningene til stede lenger.

(2) Materialforvaltningskostnader omfatter indirekte kostnader i forbindelse med materialhåndtering, lagerhold, eventuell inngående frakt, innkjøp, kvalitetskontroll med videre. Tillegget beregnes som et forholdstall mellom materialforvaltningskostnadene og totalt forbrukte materialkostnader. Det kan ikke kreves godtgjøring for materialforvaltning vedrørende materialer eller produkter som forsvarssektoren stiller til rådighet for leverandøren, med mindre dette er avtalt i kontraktens spesielle vilkår.

(3) Indirekte tilvirkningskostnader omfatter indirekte kostnader som kan henføres til tilvirkningskostnadssted(-ene). Som eksempel kan nevnes lønnskostnader til formenn, avskrivninger på maskiner og verktøy, husleie for produksjonslokalet, lys, varme og andre spesielle kostnader. Påslaget beregnes enten som et forholdstall mellom kostnadsstedets indirekte tilvirkningskostnader og totale direkte timer forbrukt eller mellom totale indirekte tilvirkningskostnader og sum direkte timekostnader.

(4) Salgs- og administrasjonskostnader inkluderer bedriftens salgs- og administrasjonskostnader, for eksempel kostnader til økonomi/regnskapsavdeling, personellavdeling, salg og markedsføring, avskrivninger på bygninger og kontorinventar og andre generelle kostnader.

Påslaget beregnes normalt som et forholdstall mellom bedriftens totale salgs- og administrasjonskostnader og sum tilvirkningskostnader.

(5) Garantikostnader, herunder reklamasjons- og utbedringskostnader (produktgaranti) skal dekkes inn kun dersom den enkelte kontrakt spesifiserer at det skal stilles garantier.

Garantikostnader skal vurderes i forhold til leverandørens dokumenterbare kostnader knyttet til garantier. Plassering av denne type kostnader i kalkylesøylen vil avhenge av beregningsmåten for kostnaden. Det er vanskelig å gi en generell anbefaling til beregningsmåte og plassering i kalkylesøylen, da dette vil variere for de forskjellige kontrakter og fra bedrift til bedrift.

Pkt. 5-13. Generelle utviklingskostnader

(1) Utviklingskostnader er de registrerbare kostnader som påløper hos en leverandør på grunn av aktiviteter som utføres for å videreutvikle bedriftens alminnelige og teknologiske kunnskaps- og kompetansenivå.

(2) Ut over dette kan utviklingsaktiviteter hvor resultatet er relevant for alle produkter i en produktgruppe som representerer en vesentlig del av bedriftens totale produktspekter, eller representerer kunnskaps- og kompetanseoppbygging relatert til forventede behov for forsvarssektoren, aksepteres som generell utvikling.

(3) Direkte utviklingskostnader forbundet med konkrete prosjekter (produktrettet utvikling) forutsettes betalt av kjøper.

(4) Generelle utviklingskostnader beregnes som et prosentuet påslag av totale driftskostnader, normalt begrenset oppad til 4 %. Satsen kommer kun til anvendelse etter en vurdering av utviklingsaktivitetene samt tilhørende kostnader.

Pkt. 5-14. Kapitalkostnader knyttet til rentebærende kapital

(1) Kapitalverdien som benyttes for beregning av kapitalkostnad og gevinst benevnes rentebærende kapital (R). Den representerer den andel av leverandørens driftsnødvendige eiendeler som er finansiert med egenkapital og rentebærende fremmedkapital.

Verdien beregnes med utgangspunkt i summen av eiendelene i balansen. For å unngå eventuelle tilfeldige utslag av høy/lav kapitalbinding ved regnskapsårets slutt, bør gjennomsnitt av halvårs-, ev. kvartalsregnskapene benyttes. En av inngangsverdiene i denne gjennomsnittsberegning skal være en balanse revidert og godkjent av selskapets revisor. Leverandørens regnskap og balanse skal være ført i henhold til norsk regnskapslov, herunder lov om årsregnskap m.v., for å kunne danne grunnlag for beregning av rentebærende kapital.

(2) Med utgangspunkt i balansen foretas en ny inndeling av eiendels- og gjeldspostene. Eiendelene fordeles på driftsnødvendige og ikke driftsnødvendige eiendeler, mens gjeldspostene fordeles på rentebærende og ikke-rentebærende gjeld.

(3) Driftsnødvendige eiendeler er anleggs- og omløpsmidler som er nødvendige for å gjennomføre bedriftens ordinære virksomhet. Ikke driftsnødvendige eiendeler blir holdt utenfor (dvs. de eiendeler som ikke er nødvendige for løpende drift). Eksempler på ikke driftsnødvendige eiendeler er:

- a. ubebygde tomter som ikke antas å komme til anvendelse i kontraktsperioden,
- b. langsiktige finansplasseringer,
- c. aksjer i datterselskap eller andre foretak. Spesielle unntak kan tenkes hvor for eksempel medeierskap er nødvendig for å sikre råvaretilgang, underleveranser, markedsføring, teknologi med videre,
- d. likvider (i betydningen kontantbeholdning, aksjer, verdipapirfond, sertifikater og obligasjoner) som overstiger løpende behov inklusiv sikkerhetsmargin. Som en veiledning kan en betrakte likviditetsbeholdning som overstiger 20 % av ett års omsetning som overskuddslikviditet,
- e. fordringer som følge av utlånsvirksomhet,
- f. nedlagte anlegg,
- g. aksjer i eget selskap og fordring på ikke innbetalt aksjekapital,
- h. aktiverte utviklingskostnader og goodwill (spesielle unntak kan gjøres), og
- i. øvrige eiendeler som ikke har tilknytning til virksomhetens basisaktiviteter.

(4) Kapitalen må justeres med ikke-rentebærende gjeld. Forsvarssektoren skal ikke betale renter for kreditt som er stillet «gratis» til disposisjon for leverandøren. Eksempel på ikke-rentebærende gjeld er:

- a. leverandørgjeld,
- b. skattegjeld og annen gjeld til offentlige myndigheter (skattetrekk, arbeidsgiveravgift, MVA og lignende),
- c. rentefrie forskudd fra kunder,
- d. garantiavsetninger og
- e. avsetninger for påløpte ikke forfalte kostnader.

(5) Forsvarssektoren skal normalt gi kompensasjon for leverandørens investering i humankapital og immaterielle verdier, som for eksempel resultatet av utviklingsarbeid som vanligvis utgiftsføres i den perioden kostnadene påløper, eller annen oppbygging av «know-how». Det kan være nettopp disse ressurser som er basis for de ytelser forsvarssektoren ønsker å kjøpe. En modell for å kompensere for slike verdier kan være å aktivere tidligere kostnadsførte utviklingskostnader i balansen med en tilhørende avskrivningsplan. Dette kan

gjøres utenfor det offisielle regnskap. Slik praksis må vurderes opp mot hva som blir kompensert gjennom direkte utviklingsoppdrag og gjennom påslag for generell utvikling.

(6) Rentebærende kapital skal gis en avkastning beregnet på grunnlag av en kalkulatorisk rentesats. Den kalkulatoriske rentesatsen settes lik et gjennomsnitt av helårig etterskuddsrente, månedsgjennomsnitt beregnet ut fra renten på representative statsobligasjoner med gjenstående løpetid 10 år for de siste kjente 12 måneder, + 1,5 % poeng. Renten er ment å kompensere et foretaks gjennomsnittlige kostnad for både kort- og langsiktig finansiering. Aktuell rentetabell er Norges Banks tabell for nullkupongrente for 10 års statsobligasjoner. Ved kontrakter som er gjenstand for kostnadsprøving bør det etableres en gjennomsnittlig rentesats for hvert år i kontraktgjennomføringsperioden.

(7) For å finne frem til selvkost vil det være nødvendig å beregne en påslagsfaktor for kapitalkostnad i prosent av driftskostnadene.

$$K(\%) = ((R(r) - \text{avkastning}) / D) \times 100$$

hvor:

K = påslagssats for kapitalkostnader,

R = rentebærende kapital,

r = kalkulatorisk rentesats,

D = leverandørens totale driftskostnader oppbygget med samme struktur som kalkylesøylen, og avkastning = fradrag for mottatt avkastning på driftsnødvendige eiendeler.

Pkt. 5-15. Risikokompensasjon

Kompensasjonen tilfaller egenkapitalen for dekning av økonomisk risiko. Kompensasjonen skal dekke generell forretningsrisiko (u1) og eventuell spesiell risiko (u2). All forretningsvirksomhet innebærer økonomisk risiko. Generelt er det i forsvarssektorens og leverandørens interesse å redusere risikoen i kontraktsforholdet så mye som mulig. Den gjenstående risiko må fordeles mellom leverandøren og forsvarssektoren etter kontraktens karakter og normale forretningsmessige prinsipper. Da leverandøren normalt vil kreve kompensasjon for risiko i form av økt gevinst, må det vurderes om og i hvilken grad forsvarssektoren skal bære deler av risikoen.

Pkt. 5-16. Generell forretningsrisiko

(1) Generell forretningsrisiko (u1) skal tilfalle egenkapitalen som kompensasjon for den alminnelige risiko knyttet til forretningsvirksomhet. Generell forretningsrisiko er den merrisiko som kapital plassert i en bedrift er utsatt for, sammenlignet med kapital som er investert på sikrere rentabel måte. (F.eks. innskudd i bank eller plassering i obligasjoner med betryggende sikkerhet.)

(2) Risikotillegget for u1 skal være 2 % av Rentebærende kapital (R).

Pkt. 5-17. Spesiell risiko

(1) Spesiell risiko (u2) er risiko knyttet til den konkrete kontrakt og kan kun dekkes når leverandøren påviser hvilke spesielle risikoer som tas. Disse risikoer skal være best mulig spesifisert i kontrakten.

(2) Spesiell risiko beregnes i prosent av Rentebærende kapital (R).

(3) Spesiell risiko er avhengig av:

- kontraktens varighet,
- kompleksitet/andel av nyutvikling,
- kontrakttype.

(4) Sammenheng mellom risikotillegg og risikofradrag:

<i>Risikotillegg</i>	<i>Basis</i>	<i>Fradrag punkt c</i>	<i>Totalt</i>
Kontraktens varighet	0–4,5 %	100–0 %	0–4,5 %
Kompleksitet	0–12,0 %	100–0 %	0–12,0 %
<i>Totalt påslag u2</i>	<i>0–16,5 %</i>	<i>100–0 %</i>	<i>0–16,5 %</i>

Pkt. 5-18. Risikotillegg

Risikotillegget (punkt a og b) beregnes som om leverandøren kun har en kontrakt, og ikke har mulighet til å diversifisere bort usystematisk kontraktrisiko.

a. Kontraktens varighet

0–3 år
3–10 år
Mer enn 10 år

Risikopåslag

0–3,0 %
3,0–4,5 %
4,5 %

b. Kompleksitet/utviklingsandel

Serieproduksjon av tidligere utviklet produkt
Spesial tilpasning av tidligere utviklet produkt
Nyutviklet produkt

Risikopåslag

0–4,0 %
0–8,0 %
0–12,0 %

Pkt. 5-19. Risikofradrag

Bedriftens risiko ved å ta på seg en ny kontrakt er avhengig av den kontrakttype som inngås med kunden.

c. Kontrakttype

Priskontrakt med begrenset risikokompensasjon
Fastpriskontrakt
Priskontrakt med prisglidning
Priskontrakt med ansporing
Alle kostnadskontrakter

Reduksjon av risiko

0 %
0 %
30–10 %
30–0 %
100 %

Pkt. 5-20. Beregning av u2

$$u2 = (a + b) \times (1 - c)$$

Hvor:

- u2 = spesiell risiko i prosent av kontraktens driftskostnader,
- a = risiko påslag for kontraktens varighet,
- b = risiko påslag for kontraktens kompleksitet/utviklingsandel, og
- c = reduksjon av risiko som følge av kontrakttype.

Beregning av total risiko: $\Sigma u1, u2 = u1 + (a + b) \times (1 - c)$

Pkt. 5-21. Beregning av påslagssats for risikokompensasjon

(1) Rentebærende kapital er grunnlag for beregning av både kapitalkostnad og risikokompensasjon.

(2) Beregningene av kapitalkostnad og gevinst/risikokompensasjon tar utgangspunkt i totalaktiviteten for en bestemt periode, f.eks. ett år. Både kapitalkostnad og gevinst/risikokompensasjon regnes om til kalkylesatser som beregnes i prosent av bedriftens samlede driftskostnader (D) for perioden. (D = totale driftskostnader oppbygget med samme struktur som kalkylesøylen i Pkt. 5-10)

(3) Kalkylesats for gevinst/risikokompensasjon blir beregnet som følger – hvor:

$$G = R (u1 + u2)/D,$$

G = kalkylesats for gevinst/risikokompensasjon,

R = rentebærende kapital, og

D = totale driftskostnader.

Pkt. 5-22. Insentivordninger

Ytterligere kompensasjon kan gis når særskilte insentivordninger avtales, jf. pkt. 6-8.

Pkt. 5-23. Forenklet metode for beregning av påslag for kalkulatorisk rente og risikokompensasjon for mindre leverandører

Primærmetodene for beregning av kalkulatorisk rente og risikokompensasjon iht. disse retningslinjene er de metoder som er beskrevet i Pkt. 5-16 – Pkt. 5-21. For leverandører som faller innenfor kategorien liten/små bedrift iht. EUs definisjon:

<u>Størrelse</u>	<u>Antall ansatte</u>	<u>Omsetning - eller -</u>	<u>Balanse</u>
Liten	< 50	≤ € 10 m	≤ € 10 m

Og har et forholdstall årlig total balanseverdi/årlig samlet driftskostnad < 0,3. Kan det gjøres en vurdering av samlet kapital/gevinstpåslag etter en forenklet metode. Denne forenklete metoden innebærer at det gjøres ett påslag som gir samlet kompensasjon for både kapitalkostnader og for den risiko egenkapitalen utsettes for. Påslaget forhandles i et spenn mellom 2 og 10% av stipulerte driftskostnader, basert på risikoeksponering i kontrakten, men skal normal være begrenset oppad til den til enhver tid gjeldende kalkulatorisk rentesats (jf. Pkt 5-14, 6. ledd).

Pkt. 5-24. Teknisk og økonomisk evaluering

(1) Som et ledd i vurderingen av de kalkulerte kostnader i forbindelse med et tilbud og bedømmelse av påløpte kostnader under en kontrakt, må det etableres et nøye samarbeid mellom den tekniske ekspertise og kontraktrevisorene.

(2) Den bistand teknisk ekspertise kan gi kontraktrevisor ved vurdering av materiell- og timeforbruk er av stor betydning for kostnadskontrollen. Den tekniske ekspertise det her er henvist til vil være teknisk fagpersonell innen anskaffelsesmyndighetene, personell ved Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet og eventuelt annen ekstern fagekspertise.

(3) Koordineringen av det tekniske og økonomiske samarbeidet er kontraktrevisors ansvar. Samarbeidet mellom teknisk fagpersonell og revisor må bygge på gjensidig forståelse, slik at man utveksler opplysninger og yter hverandre bistand for å gjøre den samlede kontrollvirksomhet så effektiv som mulig.

Pkt. 5-25. Belastninger som ikke er relevante i forhold til kontrakter med forsvarssektoren

(1) Alle kostnader som er relevante i forhold til en kontrakt med forsvarssektoren, skal godkjennes. For å unngå urimelige belastninger på forsvarssektorens kontrakter er en del kostnader sett på som ikke relevante. Disse skal derfor holdes utenfor ved beregning av direkte og indirekte kostnader under en kontrakt med forsvarssektoren. Dette er kostnader som:

- a. representerer en skjult gevinst,
- b. forutsettes dekket innenfor rammen av kontraktfestet gevinst,
- c. representerer en ikke driftsnødvendig kostnad,
- d. skal fordeles til andre kostnadsbærere (andre kontrakter og lignende), og som
- e. helt eller delvis dekkes av andre offentlige etater/ordninger.

(2) For å unngå at belastninger som er nevnt ovenfor blir tatt med i kostnadsberegningen, skal følgende kostnadselementer regnes som ikke relevante:

- a. avskrivninger på bygg, maskiner eller utstyr som i henhold til avtale er betalt eller vil bli betalt av forsvarssektoren,
- b. virkelige rentekostnader,
- c. tap på valuta,
- d. tap på kontrakter og leveranser, samt forsikringer mot tap av kontrakt,
- e. dagbøter og erstatninger, samt kostnader og juridiske honorarer ved rettergang eller forberedelse til slike,

- f. produktrettet utviklings- og konstruksjonskostnader som ikke angår forsvarssektorens kontrakt,
- g. materialsvinn utover normalt vrak, omarbeidelse og kassasjon,
- h. gaver som ikke er fradragsberettiget ved inntektsskatteligningen,
- i. kostnader til representasjon som ikke er fradragsberettiget ved inntektsskatteligningen,
- j. premier for spesielle livs-/pensjonsforsikringer til fordel for enkeltpersoner,
- k. utgifter ved forretningsutvikling, eksempelvis oppkjøp, fusjoner, joint venture etableringer, endring av leverandørens organisasjon, eierforhold, juridiske stilling, samt tilhørende finansieringskostnader,
- l. inntektsskatt til stat og kommune,
- m. kostnader som belastes en kontrakt direkte kan ikke medtas som en indirekte kostnad eller omvendt,
- n. kostnader som i sin natur, art eller størrelse er åpenbart urimelig i forbindelse med en kontrakt med forsvarssektoren anses som ikke relevante.

(3) Oppregningen kan ikke dekke alle aktuelle tilfeller og er derfor ikke uttømmende.

(4) Hvis en ikke relevant kostnad er en del av et fordelingsgrunnlag, skal dette ikke reduseres med den ikke relevante kostnad.

Pkt. 5-26. Avskrivninger

(1) Avskrivninger på anleggsmidler skal beregnes på grunnlag av historisk anskaffelseskost basert på en planmessig avskrivning over driftsmidlets antatte bedriftsøkonomiske levetid. Beregningen utføres i samsvar med «Norsk regnskapsstandard».

(2) Det forutsettes at bedriftsøkonomiske betraktninger legges til grunn for vurdering og avskrivning av driftsmidler. Som hovedprinsipp bør de samme betraktninger legges til grunn for vurdering av kostnader for leveranser til forsvarssektoren.

(3) Om leverandøren budsjetterer/foretar større investeringer i kontraktperioden, vurderes disse separat og avskrives etter bedriftsøkonomisk levetid.

(4) I de tilfeller det kan påvises at maskiner og utstyr blir utsatt for ekstra slitasje i forbindelse med en kontrakt til forsvarssektoren, kan det i de spesielle kontraktvilkårene avtales særskilte avskrivningsbeløp. Avskrivningene i de påfølgende år reduseres tilsvarende.

(5) Reparasjons- og vedlikeholdskostnader av ekstraordinær størrelse kan kreves aktivert. Hensikten er å unngå at kontrakter som inngås det året reparasjons- og vedlikeholdskostnader påløper, blir uforholdsmessig sterkt belastet med den type kostnader.

Pkt. 5-27. Leiekostnader

Enkelte foretak har delt virksomheten i eiendoms- og driftsselskap. I stedet for avskrivning og rente på bygg og anlegg vil en da i regnskapet til driftsselskapet få leiekostnader til eiendomsselskapet. I slike tilfeller må det vurderes hvorvidt leien avviker fra normal avkastning på kapitalen i eiendomsselskapet.

Pkt. 5-28. Markedsføringskostnader

(1) Forsvarssektoren godtar en forholdsmessig andel av markedsføringskostnader, forutsatt at de er fordelt til alle produkter/kontrakter etter bestemte kriterier (proporsjonalitetsprinsippet).

(2) Utgiftsførte engangskostnader forbundet med større markedsføringskampanjer (f.eks. markedsintroduksjon av nytt produkt eller nye produkter i inn- og utland), kan godtas hvis slike kostnader i kalkylesammenheng fordeles over flere år. Resultatet av en slik kampanje vil vanligvis gjøre seg gjeldende over flere etterfølgende år. Hensikten er derfor å unngå at statlige kontrakter som inngås det året kampanjen gjennomføres blir uforholdsmessig sterkt belastet med den type kostnader.

Kapittel 6. Vederlagsformat og risikofordeling

Pkt. 6-1. Valg av vederlagsformat

Forsvarssektoren skal fastlegge valg av vederlagsformat i forkant av anskaffelser.

I tilfeller det benyttes fremforhandlede standardkontrakter med fastsatte vederlagsformater og tilhørende prisreguleringsmekanismer følges disse.

Pkt. 6-2. Hovedgrupper av vederlagsformat

(1) Vederlagsformat i RAF defineres ut fra det leverings- og kostnadmessige ansvar som legges til grunn for en avtale, samt på hvilket grunnlag forsvarssektorens økonomiske vederlag for leveransen skal utbetales.

(2) Vederlagsformatene kan deles i to hovedgrupper; priskontrakter og kostnadskontrakter. Forskjellen mellom dem kan karakteriseres slik:

- a. under en priskontrakt er leverandøren forpliktet til å levere kontraktsgjenstanden til den avtalte pris, uansett hvor høye hans kostnader måtte bli,
- b. under en kostnadskontrakt er leverandøren kun forpliktet til å levere kontraktsgjenstanden så lenge leverandøren får dekket sine relevante kostnader i samsvar med kontraktsvilkårene.

(3) I en priskontrakt er det leverandøren som bærer den kostnadmessige risiko, mens det i kostnadskontrakten vil være forsvarssektoren som bærer denne risiko. Med risiko menes her usikkerhet knyttet til leverandørens kostnader forbundet med gjennomføringen av en leveranse. Ved å overføre denne risikoen til leverandøren vil leverandøren normalt kreve en risikopremie.

Pkt. 6-3. Priskontrakter

(1) Følgende fire typer priskontrakter kan benyttes av forsvarssektoren:

- a. fastpriskontrakt,
- b. priskontrakt med begrenset risikokompensasjon,
- c. priskontrakt med prisglidningsbestemmelser, eller
- d. priskontrakt med insentivordninger.

(2) Disse vederlagsformater setter en øvre grense for den pris forsvarssektoren er forpliktet til å betale. Leverandøren er forpliktet til å fullføre leveransen, men de ulike vederlagsformater fordeler risiko mellom kjøper og selger forskjellig.

Pkt. 6-4. Kostnadskontrakter

(1) Følgende fire typer av kostnadskontrakter kan benyttes av forsvarssektoren:

- a. kostnadskontrakt med insentivordninger,
- b. kostnadskontrakt med fast kompensasjon for generell forretningsrisiko,
- c. kostnadskontrakt uten risikokompensasjon, eller
- d. kostnadsdelingskontrakt.

(2) Ved bruk av disse vederlagsformatene vil leverandøren få dekket sine relevante kostnader inntil det betingede kostnadstak er nådd. Leverandøren vil imidlertid ikke ha et absolutt leveringsansvar hvis leverandøren ikke får dekket sine relevante kostnader innenfor dette betingede kostnadstaket.

Kostnadsdelingskontrakten er et vederlagsformat som fastsetter at leverandøren bare får dekket en avtalt del av sine kostnader, idet leverandøren selv dekker differansen.

Pkt. 6-5. Ikke tillatt vederlagsformat

Kostnadskontrakt med prosentuell risikokompensasjon skal ikke benyttes. Det vil si der risikokompensasjonen er en kontinuerlig funksjon av kostnadenes størrelse.

Pkt. 6-6. Kombinasjoner av vederlagsformater

(1) Elementer fra hver av de nevnte kontraktstyper kan kombineres, slik at anskaffelsesmyndighetene kan forme kontrakten ut fra de ulike forhold som er knyttet til den enkelte anskaffelse.

Pkt. 6-7. Krav om innsyn og kostnadskontroll

For samtlige kostnadskontrakter, samt priskontrakter med begrenset risikokompensasjon og priskontrakter med insentivordninger, skal det om verdiene er over terskelverdi angitt i pkt. 4-16 stilles krav om

kostnadskontroll av kontraktens påløpte kostnader, jf. kapittel 5 om kostnadskontroll og kapittel 10 om innsyn. Dette forutsetter også at følgende forhold er ivaretatt:

- a. leverandøren aksepterer innsyn fra forsvarssektoren gjennom at det er bestemmelser om innsyn og kostnadskontroll i kontraktens spesielle vilkår,
- b. leverandørens regnskapssystem tilfredsstiller de nødvendige krav for at en revisjon av kostnadene kan gjennomføres og prosjektets kostnader kan identifiseres separat.
- c. at endelig pris skal fastsettes basert på resultatet av kostnadskontrollen.

Pkt. 6-8. Incentiv- og sanksjonsordninger

Anskaffelsesmyndigheten skal vurdere behovet for incentiv (ansporing)- og sanksjonsordninger for å sikre gode tidsriktige leveranser til forsvarssektoren.

Pkt. 6-9. Dagbot

Dagbot skal som hovedregel avtales som sanksjon for å understøtte rettidig levering. Dagbotens størrelse og hvordan den skal beregnes må fastsettes i kontrakten. Forsvarssektoren skal ha rett til å kreve inn dagboten uten dokumentasjon av tap ved forsinkelsen. Som hovedregel skal sats for dagbot være 1 – en – promille pr. virkedag etter avtalt leveringstid, regnet av den avtalte pris som knytter seg til den del av leveransen som på grunn av forsinkelsen ikke kan tas i bruk som forutsatt. Med pris forstås i denne sammenheng grunnpris med alle avtalte tillegg og fradrag. Dagboten skal normalt begrenses til 10 % av den del av prisen som dekker den del av leveransen som ikke kan tas i bruk som forutsatt. Innkreving av dagbot følger i prinsippet automatisk ved forsinkelse.

Der leveransen ikke er tidskritisk, eller der det av andre grunner ikke er formålstjenlig kan dagbot frafalles.

Kapittel 7. Betaling

Pkt. 7-1. Betalingsformer

(1) Betaling skal som hovedregel gjøres etter kontraktmessig levering. Ved suksessive leveranser kan oppgjør skje ved hver dellevering. Betaling skal i så fall stå i forhold til verdien av det som faktisk er levert.

(2) Når levering (eventuelt dellevering) først kan skje etter mer enn 12 måneder fra kontraktinngåelse, eller når kjøperen for øvrig finner det hensiktsmessig og nødvendig, kan det avtales at leverandøren skal få utbetalt avdrag på kjøpesummen før levering. Betaling før levering skal gi en lavere pris enn hvis forutsetningen er betaling ved levering. Det kan benyttes tre former for betaling før levering: milepælsbetaling, fremdriftsbetaling og forskuddsbetaling.

(3) Ved bruk av fremforhandlede standardkontrakter med fastsatte betalingsbestemmelser benyttes disse.

Pkt. 7-2. Milepælsbetaling

Betaling før levering kan være basert på at en eller flere forholdsmessige avdrag av kjøpesummen utbetales på nærmere bestemte stadier i kontraktsgjennomføringen (milepæler). Avdragenes størrelse og forfalltid skal søkes fastsatt slik at de ikke overstiger 90 prosent av de kostnader, inklusive gevinst, leverandøren har pådratt seg ved betalingstidspunktet for milepælen(e). Utbetalingen skal også være knyttet opp til at leverandøren har nådd et avtalt nivå for den tekniske fremdrift i kontraktsgjennomføringen. Slike betalingsmilepæler må bestemmes og beskrives i kontrakten slik at følgende momenter er ivaretatt:

- a. ved at leverandøren har nådd milepælen og derved nådd et nytt nivå som representerer en reell verdi i utviklingen mot en fullstendig leveranse (for eksempel at en ny versjon er utviklet, motor er montert om bord i fartøy, en prototype er ferdig eller lignende),
- b. det er sannsynlig at leverandøren har utført det arbeid og kjøpt inn de materialer som lå til grunn ved avtaletidspunktet,
- c. det er verifiserbart at leverandøren har nådd milepælen,
- d. det bør vurderes om det skal angis et tidligste tidspunkt for utbetaling av milepælen avhengig av tilgjengelige budsjettmidler i prosjektet.

Pkt. 7-3. Fremdriftsbetaling

Fremdriftsbetaling kan avtales å skje til bestemte tider basert på grunnlag av spesifisert avdragsregning. Avdrag skal ikke overstige 90 prosent av verdien av det arbeid som er utført og de materialer som er innkjøpt siden forrige utbetaling. Forskudd som leverandøren har utbetalt sine underleverandører, kan bare medregnes i den utstrekning slik utbetaling på forhånd er godkjent av kjøperen og det er stillet sikkerhet for forskuddet.

Pkt. 7-4. Forskuddsbetaling

(1) Forskudd kan utbetales i det enkelte tilfelle der det er økonomisk forsvarlig og nødvendig av forretningsmessige årsaker, herunder når det bidrar til å opprettholde eller øke konkurransen om kontrakten eller når det kan sannsynliggjøres at anskaffelsen vil påføre leverandøren høye oppstartskostnader, som for eksempel knyttet til behov for økt produksjonskapasitet.

Grunnlaget for bruk av forskudd skal redegjøres for i anskaffelsesprotokollen.

(2) Størrelsen av forskuddet og tidspunktet for utbetaling skal tilpasses kontraktsforholdet, men kan maksimalt utgjøre inntil en tredjedel av kjøpesummen ekskl. mva. Når særlige grunner foreligger, kan Forsvarsdepartementet samtykke i større forskudd.

(3) Utbetaling av forskudd større enn 500 000 000 NOK ekskl. mva. må uansett fremsendes Forsvarsdepartementet for godkjenning.

Pkt. 7-5. Valg av betalingsform

Enhver form for betaling før levering vil medvirke til å redusere leverandørens finansieringskostnader og skal gi en lavere pris enn hvis forutsetningen er betaling ved levering. Leverandøren skal som del av tilbudet legge ved pris med og uten betaling før levering (forskudds-/milepæls-/fremdriftsbetaling). Prisavslaget skal vurderes ut fra om det er økonomisk forsvarlig.

Pkt. 7-6. Betalingsvilkår

(1) Forsvarssektorens maksimale betalingsforpliktelse skal til enhver tid fastsettes, og er det beløp som leverandøren ikke uten videre kan overskride.

(2) Normalvilkåret er at betaling skal finne sted innen 30 dager etter at leveransen er godkjent av kjøper og korrekt faktura med bilag er mottatt. Andre vilkår kan avtales der dette er hensiktsmessig. Hvis det i enkelte tilfeller betales raskere enn avtalte betalingsvilkår skal det kreves prisavslag på grunn av redusert kredittid for leverandøren.

(3) I tilfeller det er aktuelt skal det avtales når og hvorledes sluttoppgjør skal foretas.

Pkt. 7-7. Sikkerhetsstillelse for betaling

(1) Det skal stilles sikkerhet for betalinger som foretas før levering. Sikkerhet skal fortrinnsvis gis i form av en påkravsgaranti (også omtalt som «on demand»-garanti). Unntaksvis kan selvskyldnerkausjon godtas. Utsteder av sikkerheten skal, der morselskapet ikke har en finansiell situasjon som anses tilstrekkelig for å avgi sikkerhet, være bank, forsikrings- eller garantiselskap e.l.

(2) Garantiklausulen skal utformes slik at det til enhver tid utestående beløp skal være 100 % dekket av betalingsgarantien. I enkelte tilfeller, der en gjennom vurdering av kontraktens størrelse og varighet, samt tilfredsstillende resultater fra en leverandøranalyse, anser at risiko for tap er liten, kan anskaffelsesmyndigheten bestemme at sikkerhetsstillelse ikke skal kreves.

(3) Ved kjøp fra statlige institusjoner og forvaltningsbedrifter som ikke er aksjeselskap, skal sikkerhet ikke kreves.

Kapittel 8. Rettigheter

Pkt. 8-1. Vurdering av immaterielle rettigheter og royalty

Anskaffelsesmyndigheten skal legge nedenstående bestemmelser til grunn ved kontraktsfesting av rettigheter til immaterielle verdier (IP) og royalty. Eierskap til IP og eventuell royalty for bruksrett skal fremgå av forespørsel/konkurransesgrunnlag, og i kontrakten.

Pkt. 8-2. Begreper

(1) Immaterielle verdier (IP) er et samlebegrep for bl.a. oppfinnelser, tekniske løsninger, åndsverk (herunder programvare, kildekode, algoritmer), design, forretningshemmeligheter og knowhow.

(2) Med immaterielle rettigheter (IPR) menes her hovedsakelig:

- a. Patenter, jf. patentloven LOV-1967-12-15-9
- b. Varemerker, jf. varemerkeloven LOV-2010-03-26-8
- c. Designrett, jf. designloven LOV-2003-03-14-15
- d. Opphavsrett, jf. åndsverkloven LOV-2018-06-15-40
- e. Forretningshemmeligheter, jf. forretningshemmelighetsloven LOV-2020-03-27-15
- f. Rettigheter til IP som parter kontraktfester

(3) Royalty er en godtgjørelse for kommersiell utnyttelse av immaterielle rettigheter.

(4) Bruksrettighet til IP er de(n) rettighet(er) for den som ikke eier angjeldende IP, har til IPen. En bruksrettighet kan eksempelvis innebære en begrenset eller full og uinnskrenket bruksrett på hele eller deler av IP, avhengig av hva som er avtalt med rettighetshaveren (eier).

Pkt. 8-3. Hovedregel – ikke-eksklusiv lisensavtale

(1) Det skal normalt inngås avtaler hvor forsvarssektoren oppbærer de bruksrettigheter som imøtekommer de faktiske behov ved anskaffelsen og senere drift, vedlikehold og videreutvikling.

Unntak, jf. pkt. 8-4 nedenfor, er når det foreligger tungtveiende grunner for å inngå avtale om overdragelse av eierrettighetene til anskaffelsens immaterielle rettigheter, eller krav om eksklusive bruksrettigheter, men hvor leverandør beholder eierrettighetene.

(2) Forsvarssektoren skal normalt uten krav på vederlag fra leverandøren ha rett til å benytte teknisk dokumentasjon som leveres under en kontrakt og som er nødvendig å ta med i konkurransegrunnlag, eller på annen måte gjøre dokumentasjonen allment tilgjengelig, for å beskrive grensesnitt og funksjonalitet i forbindelse med anskaffelse av tilstøtende systemer/materiell, såkalt Grensesnittedokumentasjon. Forsvarssektorens bruksrettigheter skal for den enkelte leveranse inneholde nødvendige rettigheter til Grensesnittedokumentasjon.

(3) Som Grensesnittedokumentasjon kan følgende være omfattet:

- a. overordnet form-, tilpasning- og funksjon,
- b. nødvendig for overordnet installering, operering, vedlikehold og trening,
- c. endringer og korleksjoner av teknisk dokumentasjon levert fra forsvarssektoren til leverandøren,
- d. offentlig tilgjengelig informasjon eller informasjon som leverandøren eller andre har gjort tilgjengelig uten brudd på konfidensialitetsforpliktelser,
- e. teknisk dokumentasjon som forsvarssektoren gjennom særskilt avtale har oppnådd rettigheter til, og
- f. annen teknisk informasjon levert av forsvarssektoren til leverandøren.

(4) Forsvarssektoren skal sikre seg at en for internt bruk kostnadsfritt kan mangfoldiggjøre og distribuere teknisk dokumentasjon som er levert fra leverandøren.

Pkt. 8-4. Unntak – overdragelse eller eksklusiv lisensavtale

Unntaksvis kan det inngås avtale om overdragelse av eierskap av de immaterielle rettigheter fra leverandør til forsvarssektoren. Eventuelt at man avtaler eksklusive bruksrettigheter, men hvor leverandør beholder eierrettigheter. Dette får anvendelse når det er åpenbart er strengt nødvendig og det foreligger særlige tungtveiende sikkerhetsbetraktninger, eksempelvis for forhold som faller innunder lov om oppfinnelser av betydning for rikets forsvar av 26. juni 1953 nr. 8 med tilhørende forskrift. Ovennevnte overdragelse eller

inngåelse av eksklusive bruksrettigheter kan begrenses både i tid og til utvalgte elementer av teknologi/kunnskap (sammensatt avtale).

Pkt. 8-5. Avtalekonkretisering av immaterielle rettigheter

(1) Ved avtaleinngåelser skal anskaffelsesmyndigheten sørge for at de hensyn og krav som følger av dette kapittel ivaretas. Dette innebærer at avtalens formål vil være styrende for hvilke IP bestemmelser man tar inn i den enkelte kontrakt.

(2) Følgende elementer skal vurderes ved hver kontraktsinngåelse;

- a. At de avtalte immaterielle rettigheter dekker forsvarssektorens nåværende og fremtidige behov og formål
- b. Retten til å dele IP med resten av forsvarssektoren, der dette er nødvendig, er ivaretatt. Det samme gjelder for situasjoner som krever deling utenfor forsvarssektoren, som kan inkludere;
 - Deling innen totalforsvaret (eks. manualer for bruk)
 - Deling med annen industri (eks. grensesnittdokumentasjon)
 - Deling med andre lands forsvar (eks. tekniske håndbøker)
- c. Ivaretar forhold knyttet til ansvar og erstatning ved krenkelse av tredjemanns rettigheter, for å beskytte forsvarssektoren og sikre alternative løsninger hvis brudd på tredjeparts rettigheter ikke lar seg løse
- d. Ivareta de juridisk forhold som kan oppstå hvis det som skal utvikles av en eller annen årsak ikke blir ferdig utviklet, produsert, industrialisert eller kommersialisert, eller hvor leverandøren etter gjennomført leveranse går konkurs, at virksomheten opphører eller at leverandøren avslutter sin satsning på angjeldende teknologi. I så fall bør man i størst mulig grad sikre seg alle nødvendige rettigheter, hvis slike forhold oppstår, som setter forsvarssektoren i stand til å ivareta sine interesser på best mulig måte
- e. At relevante hensyn knyttet til lov om retten til oppfinnelser som er gjort av arbeidstakere (arbeidstakeroppfinningsloven), lov om vern av forretningshemmeligheter (forretningshemmelighetsloven), lov om oppfinnelser av betydning for rikets forsvar (lov om forsvarsviktige oppfinnelser) og lov om opphavsrett til åndsverk mv. (åndsverkloven) er ivaretatt i kontrakten, for å sikre at forsvarssektoren innehar de rettigheter de har krav på, samt at man ivaretar nødvendige krav som følger av konfidensialitet. Dette gjelder også for forsvarssektorens egne ansatte som deltar inn i (FoU) prosjekter med en leverandør.

Pkt. 8-6. Dokumentasjon – anskaffelsesprotokoll

Anskaffelsesprotokollen skal gi en kort beskrivelse av de valg som er foretatt etter pkt. 8-5 over. I den grad man har sett det som nødvendig å få overdratt til seg eller skaffe seg eksklusiv rådighet over de immaterielle rettighetene, jf. pkt. 8-4 over, skal dette begrunnes særskilt herunder eventuelle økonomiske konsekvenser av en slik beslutning. I tillegg skal det fremgå hva som ligger til grunn for beslutning om sats for royalty.

Pkt. 8-7. Royalty

(1) Hvis forsvarssektoren, helt eller delvis, har finansiert forskning og utvikling av et produkt skal det inngås avtale om royalty.

(2) Størrelsen på royalty skal tilpasses det enkelte tilfellet. Som hovedregel skal det ikke kreves royalty som overstiger 5% av salgpris på et produkt/tjeneste, eller delkomponenter av et system/tjeneste når forsvarssektoren har finansiert en utvikling eller anskaffelse. Royaltysatsen skal vurderes ut fra markedspotensialet, utviklingskostnader sett i sammenheng med produksjonskostnader, og eventuell avgift per solgte enhet m.m.

(3) Royalty skal betales fra første salgskrone. Som hovedregel skal royalty frafalles når forsvarssektorens bidrag/investering er tilbakebetalt. Det kan videre vurderes å sette en sluttdato for royaltyinnbetaling basert på en vurdering av teknologisk levetid.

For immaterielle rettigheter som forsvarssektoren selv har tatt frem, skal lisensavtaler og krav til royalty med industrien baseres på de krav som stilles for at forsvarssektoren kan operere som en markedsaktør, jf. statsstøttereglene. En rettleidende royalty sats på 5 % ansees som en markedsstandard innen forsvarssegmentet.

(4) Forsvarssektoren skal i utgangspunktet betraktes som én aktør, dvs. det skal ikke kreves royalty for samme forhold flere ganger av ulike etater. Samlet sett skal ikke royalty overstige 5% for det samme produktet.

(5) Det skal normalt ikke stilles krav om royalty i forsknings- og utviklingskontrakter når forsvarssektorens bidrag til utviklingen ikke overstiger 5 mill. kroner ekskl. mva. Dette gjelder uavhengig av fra hvilket kapittel/post finansieringen hentes.

Frafall av royaltykrav kan vurderes for små og mellomstore bedrifter i tidlige faser av et utviklingsløp der forsvarssektoren bidrar med finansiering i et produkts oppstartsfase, eller ved andre relevante forhold. Eventuelt frafall av royaltykrav innvilges av Forsvarsdepartementet

(6) Royalty skal betales til forsvarssektoren iht. kontraktens bestemmelser. Betaling skal skje innen 15. februar det påfølgende året basert på fakturert salg. Ved forsinket betaling skal leverandøren betale forsinkelsesrente i henhold til lov om forsinkelsesrente.

(7) Anskaffelsesmyndigheten er ansvarlig for å følge opp at royalty betales i henhold til avtalen.

(8) Det skal også svares royalty dersom leverandøren videreutvikler produktet eller bruker deler av det utviklede produkt som del i annet system. Ved videreutvikling skal royalty beregnes slik:

Forsvarssektorens royalty = $X (A / (A + B))$, der

X = Opprinnelig beregnet royalty,

A = Forsvarssektorens utviklingskostnader (herunder forsvarssektorens egeninnsats),

B = Leverandørens videreutviklingskostnader.

Leverandøren skal overfor anskaffelsesmyndigheten fremlegge dokumentasjon som underbygger en redusert royaltysats. Det skal ikke innrapporteres royalty med en redusert sats, før anskaffelsesmyndigheten har fått fremlagt og godkjent grunnlaget for den reduserte satsen.

(9) Anskaffelsesmyndigheten skal pålegge leverandøren registreringsplikt, herunder plikt til å opprette en spesiell oversikt som viser eksakte antall enheter som er solgt samt fakturert verdi. Relevant informasjon for fastsettelse av royalty skal registreres.

(10) Anskaffelsesmyndigheten skal forplikte leverandøren til å sende rapport om salg og innkrevd avgift for hvert kalenderår. Leverandøren skal rapportere selv om det ikke har vært salg i perioden.

(11) Forsvarssektoren skal ha rett til innsyn hos leverandøren for å verifisere underlagsmaterialet og ha rett til å innhente opplysninger gjennom relevante etater om eventuelle salg til utlandet.

Kapittel 9. Materiell og anlegg som holdes av forsvarssektoren

Pkt. 9-1. Hovedregel

Leverandøren skal normalt selv anskaffe alt som er nødvendig for gjennomføringen av en kontrakt med forsvarssektoren. I noen tilfeller, der det er økonomisk fordelaktig og/eller nødvendig, kan forsvarssektoren holde råmaterialer, deler, utstyr, våpen, ammunisjon, verktøy eller anlegg, og stille dette til leverandørens disposisjon for gjennomføring av avtalen.

Pkt. 9-2. Utlån og utleie av materiell og anlegg

Materiell som eies av forsvarssektoren kan leies eller lånes ut til leverandører. Hensynet til Forsvarets operative evne og beredskap er styrende for ethvert utlån eller utleie.

Leverandøren søker Forsvarsmateriell om lån/leie av materiell. Forsvarsmateriell koordinerer søknaden på vegne av Forsvarsdepartementet og inngår kontrakt. Leverandør betaler eventuelle kostnader som påløper i leieperioden.

9-3 Forsvarets eiendom

(1) Ferdig produsert materiell og materialer, komponenter og utstyr som skal benyttes til leveransen, og som forsvarssektoren helt eller delvis har betalt for før leveranse finner sted, skal merkes «Forsvarets eiendom» og plasseres atskilt fra annet materiell, for å sikre eiendomsrett til betalt utstyr og materialer mv.

(2) Spesielt utstyr, verktøy og instrumenter som inngår i en kontrakt og blir belastet denne i sin helhet, blir forsvarssektorens eiendom og skal merkes som angitt ovenfor. Forsvarssektoren skal på forhånd godkjenne slike belastninger og de skal avtales i de spesielle kontraktsvilkår.

Kapittel 10. Innsyn

Pkt. 10-1. Hovedregel

(1) Forsvarssektoren skal kreve innsyn hos leverandører og underleverandører, i forhold som er relevant for gjennomføring kontrakten. Slikt innsyn kan relatere seg til forhold knyttet til kvalitetssikring, kostnadskontroll, leverandøranalyse, kodifisering, sikkerhetsloven m/forskrifter, bærekraft, avrops- og avviksstatisikk, og inspeksjon av teknisk fremdrift og/eller materiell eid av forsvarssektoren.

Forsvarssektoren skal vurdere å stille tilsvarende krav til innsyn som følger av åpenhetsloven, slik at disse kravene vil bli gjeldende også dersom leverandøren det inngås kontrakt med ikke er omfattet av åpenhetsloven.

Omfanget av innsyn som kreves skal være forholdsmessig, tilpasset anskaffelsens art, omfang og kompleksitet. Omfanget skal i den grad det er mulig dekke forsvarssektorens behov for innsyn, og samtidig ikke være mer inngripende enn hva behovet for innsyn tilsier.

(2) Forsvarssektoren skal sikre seg innsynsrett i leverandørers regnskap ved mistanke om økonomiske misligheter, utroskap eller lignende forhold..

(3) Ved anskaffelser fra utlandet skal det kreves innsyn så langt det er mulig. Dette gjelder også for Foreign Military Sales (FMS) anskaffelser. Det må avgjøres om innsynet ivaretas av egne eller av samarbeidende organer fra leverandørens hjemland.

(4) Krav til innsyn skal være presist formulert så det gir leverandører forutberegnelighet og rammer for hva det kan kreves innsyn i, eksempelvis opplysninger, dokumenter, fysisk adgang etc., tilpasset behovet i den enkelte anskaffelse. Et krav om innsyn skal som hovedregel ikke stå alene, men skal være relatert til leverandørens oppfyllelse av et relatert kontraktskrav, eksempelvis krav til bærekraft jf. kapittel 3 eller krav til kostnadskontroll jf. kapittel 5.

Kapittel 11. Valuta

Pkt. 11-1. Anskaffelser fra utenlandske leverandører

(1) Ved anskaffelser fra utenlandske leverandører fastsettes prisen i leverandørlandets valuta.

(2) Valutaen som kontrakten inngås i, må noteres daglig av Norges Bank.

Pkt. 11-2. Valuta i underleveranser

(1) Leverandøren skal som hovedregel bære usikkerheten som skyldes forandringer i valutakursene knyttet til underleveranser etter avtaleinngåelse med forsvarssektoren. Forsvarssektoren kan bare bære denne risikoen dersom den valutaavhengige andel av kostnadene i en kontrakt med forsvarssektoren utgjør mer enn 500 000 NOK og utgjør minimum 10 % av kontraktens verdi.

Pkt. 11-3. Krav til valutaklausul

(1) En valutaklausul må blant annet angi:

- a. den andel av kontrakten som er gjenstand for valutajustering (valutaavhengige beløp),

- b. hvilken valutakurs(er) som ligger til grunn for kontraktsprisen. Fortrinnsvis bør det benyttes kurser for aktuelle valutaer umiddelbart forut for kontraktinggåelse, og
- c. hvilken kurs som skal legges til grunn for beregning av endelig pris, og når kursen skal avleses. Regulering av kontraktspris skal normalt skje med basis i Norges Banks midtkurs på ett eller flere avtalte tidspunkt.

Kapittel 12. Industrisamarbeid ved anskaffelser fra utlandet

Pkt. 12-1. Overordnet ansvar

(1) Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvar for industrisamarbeid i forbindelse med anskaffelser fra utlandet. Forsvarsdepartementet vil normalt delegere ansvaret for inngåelse av industrisamarbeidsavtale til Forsvarsmateriell.

(2) I medhold av disse retningslinjene har Forsvarsdepartementet gitt ytterligere bestemmelser for hvorledes industrielt samarbeid skal gjennomføres. Bestemmelsene følger av vedlegg 6 «Bestemmelser for industrielt samarbeid ved forsvarsanskaffelser fra utlandet» (BIF).

Pkt. 12-2. Når kreves det industrisamarbeidsavtale

Krav om industrisamarbeidsavtale gjelder ved anskaffelser av forsvarsmateriell og tilhørende tjenester, der anskaffelsesmyndigheten etter en forutgående vurdering konstaterer at kravet kan hjemles i EØS avtalens artikkel 123. Det er ikke en forutsetning at anskaffelsen som industrisamarbeidet er knyttet til må være omfattet av FOSA § 3-1 andre ledd, bokstav a. Et slikt krav kan også stilles i de tilfeller hvor leverandøren er registrert i Norge, men hvor vesentlige deler av leveransen er produsert i utlandet.

Unntatt fra dette kravet er anskaffelser:

- a. Som gjennomføres i henhold til Forskrift om offentlige anskaffelser (FOA).
- b. Som har en kontraktssum under 100 mill. kroner (beregnet som nærmere angitt i BIF). I tilfeller der en leverandør inngår en leveransekontrakt under 100 mill. kroner, men med muligheter for senere opsjonsutløsninger eller tilleggsanskaffelser, skal leverandøren inngå en industrisamarbeidsavtale som trer i kraft hvis terskelen overskrides innen fem år.
- c. Anskaffelser som gjennomføres av utenlandske anskaffelsesorganisasjoner på vegne av flere nasjoner, dersom det ikke er besluttet av de samarbeidende nasjonene å kreve industrisamarbeid.

Pkt. 12-3. Saksgang frem til valg av leverandør

(1) Ved anskaffelser der det er besluttet å stille krav om industrisamarbeid skal anskaffelsesmyndigheten inkludere følgende ordlyd i konkurransegrunnlaget til de aktuelle leverandører:

«INDUSTRIAL CO-OPERATION

The Royal Norwegian Ministry of Defence (MOD) has decided that an industrial co-operation agreement is required, in accordance with the Regulations for Industrial Co-operation related to Defence Acquisitions from Abroad (RIC). Please find enclosed «Regulations for Industrial Co-operation related to Defence Acquisitions from Abroad». The bidder shall in his response to the Request for Proposal state his commitment to enter into such agreement without making any reservations to the RIC using the wording as follows: «(Name of bidder) hereby unconditionally declare our entire acceptance of the «Regulations for Industrial Co-operation related to Defence Acquisitions from Abroad.» The bidder shall also describe (in a separate annex) how he intends to fulfil the industrial commitment. The annex shall include descriptions of contracts or arrangements entered into or currently being negotiated with Norwegian industry.»

(3) Når anskaffelsesmyndigheten mottar leverandørens forslag til et industrielt samarbeid, skal dette oversendes til Forsvarsmateriell v/enhet for industrisamarbeid omgående etter tilbudsåpning.

(4) Dersom potensielle leverandører bringer opp industrirelaterte spørsmål i forbindelse med anskaffelsen, skal de henvises til Forsvarsdepartementet/(evt.delegert etat).

Pkt. 12-4. Anskaffelsesmyndighetens anbefaling av leverandør

Anskaffelsesmyndigheten skal ikke signere kontrakt med den aktuelle leverandør før Forsvarsmateriell på vegne av Forsvarsdepartementet har ferdigforhandlet og signert avtaler om industrisamarbeid med leverandøren (eller, der dette er relevant, aktuelle underleverandører).

Pkt. 12-5. Rapportering om industrisamarbeid

(1) Forsvarsmateriell er ansvarlig for oppfølging av inngåtte industrisamarbeidsavtaler. Oppfølging skjer ved at hver leverandør fremsender årsrapporter til Forsvarsmateriell, som vurderer disse, og gir tilbakemelding til leverandørene. Nærmere bestemmelser for slik rapportering er gitt i Bestemmelser for industrisamarbeid (BIF).

(2) Forsvarsmateriell rapporterer årlig til Forsvarsdepartementet status over inngåtte industrisamarbeidsavtaler. Rapporten skal angi hvilket teknologiområde de enkelte godkjente avskrivninger er relatert til.

(3) Anskaffelsesmyndigheten skal oversende kopi av alle inngåtte avtaler (kontrakter) og endringsavtaler til Forsvarsmateriell når det foreligger avtale om industrisamarbeid.

Del III. Forsvarssektorens anskaffelser som faller inn under EØS-avtalen artikkel 123 og artikkel 36

Kapittel 13. Bruk av EØS-avtalen artikkel 123 og 36

Pkt. 13-1. EØS-avtalen artikkel 123

Det kan gjøres helt eller delvis unntak fra anskaffelsesregelverket dersom vilkårene i EØS-avtalens artikkel 123 er oppfylt. Av artikkelen fremgår det at:

«Bestemmelsene i denne avtale skal ikke hindre en avtalepart i å treffe tiltak:

- a) som den anser nødvendig for å hindre spredning av opplysninger som er i strid med dens vesentlige sikkerhetsinteresser;*
- b) som angår produksjon av eller handel med våpen, ammunisjon og krigsmateriell eller andre varer som er uunnværlige for forsvarsformål, eller forskning, utvikling eller produksjon som er uunnværlig for forsvarsformål, såfremt disse tiltak ikke endrer konkurransevilkårene for varer som ikke er bestemt for direkte militære formål;*
- c) som den anser vesentlig for sin sikkerhet i tilfelle av alvorlig indre uro som truer den offentlige orden, i krigstid eller ved alvorlig internasjonal spenning som innebærer en fare for krig, eller for å oppfylle forpliktelser den har påtatt seg med sikte på å opprettholde fred og internasjonal sikkerhet.»*

Pkt. 13-2. EØS-avtalen artikkel 36 jf. art. 39 om tjenestekjøp

Det kan gjøres helt eller delvis unntak fra anskaffelsesregelverket dersom vilkårene i EØS-avtalens artikkel art 36 jf. art 39 er oppfylt. Eksempelvis der nasjonale sikkerhetsinteresser tilsier at det må stilles krav til leverandørene som regulerer utenlandske borgeres medvirkning. Av bestemmelsene følger at:

Bestemmelsene i dette kapittel og tiltak truffet med hjemmel i disse bestemmelsene, skal ikke hindre at bestemmelser om særbehandling av fremmede statsborgere får anvendelse når de er fastsatt ved lov eller forskrift og begrunnet med hensynet til offentlig orden, sikkerhet og folkehelsen.

Pkt. 13-3. Krav om ivaretagelse av nasjonale sikkerhetsinteresser i relasjon til forsvarsindustriell vurdering

I planleggingen av en anskaffelse skal anskaffelsesmyndigheten vurdere behovet for krav relatert til forsvarssektorens behov for å opprettholde, videreutvikle eller nyutvikle nasjonal kompetanse og kapasitet i leverandørindustrien. Vurderingen skal inneholde avveining av om slike krav er vesentlige for nasjonal sikkerhet, herunder beredskap og forsyningsikkerhet.

Vurderingen skal baseres på føringer i den til enhver tid gjeldende forsvarsindustrielle strategi utgitt av Forsvarsdepartementet

Pkt. 13-4. Gjennomføring av anskaffelser som er helt unntatt anskaffelsesregelverket med hjemmel i EØS-avtalens unntaksbestemmelser

- (1) Forsvarssektoren skal sørge for at hensynet til etterprøvbarhet ivaretas i anskaffelsesprosessen.
- (2) Forsvarssektoren skal følge de prosedyrene som følger av kapittel 14 – 18.
- (3) Anskaffelsesmyndigheten skal så langt det er mulig:
 - a. sørge for at anskaffelsen er basert på konkurranse,
 - b. sørge for at hensynet til forutberegnelighet og gjennomsiktighet ivaretas i anskaffelsesprosessen, og
 - c. velge kvalifiserte tilbydere og tildele kontrakt på objektive og ikke-diskriminerende kriterier.

Pkt. 13-5. Anskaffelsesprotokoll

For anskaffelser som faller inn under EØS-avtalen artikkel 123 skal det føres anskaffelsesprotokoll for alle anskaffelser som har en antatt verdi på over 300 000 NOK ekskl. mva. Protokollen skal inneholde alle relevante opplysninger for å ivareta etterprøvbarhet (jf. pkt 13-4, 1. ledd). Når anskaffelsesmyndigheten tildeler kontrakter under en rammeavtale, gjelder plikten til å føre anskaffelsesprotokoll bare når anskaffelsesmyndigheten gjenåpner konkurransen.

Kapittel 14. Anskaffelsesprosedyrer

Pkt. 14-1. Anskaffelsesprosedyrer

- (1) For anskaffelser som helt unntas anskaffelsesregelverket skal forsvarssektoren benytte den anskaffelsesprosedyren som vil gi den mest fordelaktige anskaffelse for forsvarssektoren. Prosedyrekrav er angitt i kapittel 14 til 17. Det er ikke krav om forutgående kunngjøring.
- (2) Åpen anbudskonkurranse skal ikke benyttes.
- (3) Ved sikkerhetsgraderte anskaffelser skal det stilles som krav at vilkårene om sikkerhetsgraderte anskaffelser i sikkerhetsloven og virksomhetsikkerhetsforskriften er oppfylt, eller vil bli det, før oppstart av leveransen/ved kontraktsinngåelse.

Pkt. 14-2. Unntak fra konkurranseprinsippet

- (1) Forsvarssektorens anskaffelser kan gjennomføres uten konkurranse i følgende tilfeller:
 - a. når det i det enkelte tilfelle anses nødvendig av nasjonale sikkerhetsinteresser,
 - b. når bare en leverandør kan dekke forsvarssektorens behov,
 - c. ved mindre tilleggsbestillinger for å dekke uforutsette behov,
 - d. når kjøpet på grunn av uforutsette omstendigheter ikke kan utsettes.

Pkt. 14-3. Prosedyre ved internasjonalt materiellsamarbeid

(1) Ved anskaffelser som foretas gjennom internasjonale samarbeidsavtaler og organisasjoner som norske myndigheter formelt har sluttet seg til, tillates internasjonale anskaffelsesprosedyrer brukt til erstatning for prosedyrer angitt i RAF. Dette forutsetter at unntaksbestemmelsene i anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse.

(2) Ved anskaffelser i samarbeid med andre nasjoner vil det forekomme situasjoner hvor nasjonene har forskjellige regler/prosedyrer og hvor det kan være behov for å foreta avvik fra RAF. Følgende prinsipper legges til grunn:

- a. anskaffelsesmyndigheten skal følge RAF i den grad det er mulig,
- b. dersom det er behov for å foreta vesentlige avvik fra RAF, skal dette fremsendes Forsvarsdepartementet for avgjørelse, jf. pkt. 4-4 bokstav f.

Kapittel 15. Krav til leverandører

Pkt. 15-1. Kvalifikasjonskrav

Det kan stilles minimumskrav til leverandørene, blant annet til deres tekniske kvalifikasjoner og finansielle og økonomiske stilling samt leverandørens ledelsessystem for kvalitet. Vurdering av leverandørens tekniske kvalifikasjoner skal særlig baseres på kriterier som faglig kompetanse, effektivitet, erfaring og pålitelighet. Kravene skal sikre at leverandørene er egnet til å kunne oppfylle kontraktsforpliktelsene og skal stå i forhold til den ytelse som skal leveres. Kravene skal ikke diskriminere leverandørene på grunnlag av nasjonal eller lokal tilhørighet, med unntak av det som følger av pkt. 13-1 og 13-2.

Pkt. 15-2. Gjennomføringsgaranti

Leverandøren skal ha en finansiell styrke som står i forhold til den økonomiske risiko som en avtale med forsvarssektoren medfører. Dersom anskaffelsesmyndigheten er i tvil om leverandørens finansielle stilling, kan anskaffelsesmyndigheten kreve at leverandøren stiller betryggende sikkerhet for oppfyllelse av avtalen. Sikkerhetsstillelse kan gis i form av garanti fra morselskap eller fra bank, forsikringsselskap, garantiselskap o.l. Behovet for sikkerhetsstillelse må vurderes ut fra de konsekvenser som forsvarssektoren blir påført dersom leverandøren får økonomiske problemer. Ved utstedelse av morselskapsgaranti, skal garantien stilles fra konsernspiss (høyeste juridisk enhet i konsern). Morselskapsgarantien skal gjenspeile leverandørens forpliktelser etter kontrakten. Morselskapet skal ved slike garantier treffe nødvendige tiltak slik at leveransen blir gjennomført i henhold til kontrakt. Garantier skal som hovedregel stilles som påkravsgaranti («on demand»-garanti).

Pkt. 15-3. Leverandørsammenslutninger

Leverandørsammenslutninger som er etablert for å gjennomføre en leveranse med forsvarssektoren, skal som utgangspunkt godtas. For at leverandøren skal kunne støtte seg på andre virksomheters kapasitet, så må leverandøren dokumentere dette i tilbudet, for eksempel ved en forpliktelseserklæring. Det er ikke formkrav til hvordan dette skal gjøres, men det må fremgå klart at den andre virksomheten forplikter seg til å stille sin kapasitet til rådighet.

Pkt. 15-4. Skatteattest

- (1) Forsvarssektoren skal for anskaffelser som overstiger 500 000 NOK ekskl. mva. kreve at valgte leverandør fremlegger skatteattest for merverdiavgift og skatteattest for skatt. Dette gjelder bare for norske leverandører.
- (2) Forsvarssektoren skal angi innleveringsmåte og tidspunktet for innlevering.
- (3) Skatteattestene skal ikke være eldre enn 6 måneder regnet fra fristen i annet ledd.
- (4) Dersom skatteattest ikke er ankommet iht. disse bestemmelsene med forbehold av det som følger av pkt. 15-5, skal tilbudet avvises, jf. pkt. 17-7.

Pkt. 15-5. Tilleggsfrist for ettersending av dokumenter

Dersom en eller flere leverandører ikke har levert skatteattest eller offentlig tilgjengelig dokumentasjon av at krav til leverandøren er oppfylt, kan forsvarssektoren fastsette en tilleggsfrist for ettersending av disse dokumentene. Tilleggsfristen skal gjelde tilsvarende overfor alle deltakerne i konkurransen.

Kapittel 16. Konkurransesgrunnlag

Pkt. 16-1. Informasjon og bestemmelser for gjennomføring av anskaffelsen

Anskaffelsesmyndigheten skal utarbeide et konkurransegrunnlag. Konkurransesgrunnlaget skal inneholde alle nødvendige opplysninger for at tilbydere skal kunne levere adekvate tilbud og for at de skal kunne vite

hvordan kontraktstildelingsprosessen vil gjennomføres. Dersom det kan gis tilbud på deler av oppdraget eller med alternative frister, skal dette opplyses om.

Pkt. 16-2 Kravutforming

- (1) Krav kan stilles som absolutte krav («skal krav»), og som ønskelige krav («bør krav»). Bør-krav evalueres opp mot tildelingskriteriene.
- (2) Kravene skal, både hvert enkelt og i sum, være utarbeidet slik at anskaffelsen oppnår et best mulig forhold mellom ytelse og kostnader. Ytelsesbegrepet inkluderer klima- og miljøhensyn. Kostnader innebærer livssyklus kostnader. Dette forholdet skal baseres på anskaffelsesmyndighetens prioritering. Det skal legges stor vekt på at absolutte krav er oppnåelige teknologisk og økonomisk.
- (3) Hvert enkelt krav skal ha sin egen unike identifikator innenfor gjeldende anskaffelse.
- (4) Kravene skal være utformet slik at det skal være mulig å verifisere at leverandørens løsning tilfredsstiller kravene. Verifikasjonsmetodene skal være oppgitt som en del av konkurransegrunnlaget. Det skal også være tydelig for en leverandør hvordan kravoppfyllelsen skal formidles anskaffelsesmyndigheten.
- (5) Dersom det henvises til standarder i et krav, skal dette så langt som mulig gjøres gjennom henvisning til åpne, leverandøruavhengige standarder.
- (6) Dersom forsvarssektoren har behov for å spesifisere grensesnitt mot forsvarssektorens eksisterende utstyr, utstyr som leveres av andre leverandører eller utstyr som skal anskaffes i framtiden, skal grensesnittet beskrives eksakt og entydig.

Kapittel 17. Gjennomføring av anskaffelser

Pkt. 17-1. Utvelgelse av leverandør(er)

- (1) Anskaffelsesmyndigheten kan foreta en utvelgelse av leverandører som skal få tilsendt konkurransegrunnlag.
- (2) Utvelgelsesprosessen skal dokumenteres og begrunnes i anskaffelsesprotokollen.

Pkt. 17-2. Utsendelse av konkurransegrunnlag

- (1) Anskaffelsesmyndigheten skal gjøre konkurransegrunnlaget tilgjengelig for leverandørene på en egnet måte.
- (2) Anskaffelsesmyndigheten skal ha egnede rutiner for å oppdatere aktuelle leverandører om endringer og tillegg.

Pkt. 17-3. Forberedende undersøkelser og dialog med leverandører før konkurransen

- (1) Anskaffelsesmyndigheten kan gjennomføre markedsundersøkelser for å forberede anskaffelsen og gi informasjon til leverandørene om sine planer og behov.
- (2) Anskaffelsesmyndigheten kan søke eller motta råd fra uavhengige eksperter, myndigheter, leverandører eller andre markedsaktører. Rådene kan brukes i planleggingen og gjennomføringen av anskaffelsen. Forutsetningen er at rådene ikke har konkurransevridende effekt eller fører til brudd på likebehandlingsprinsippet.
- (3) Når en leverandør eller en virksomhet tilknyttet leverandøren har gitt råd til anskaffelsesmyndigheten forut for konkurransen, skal anskaffelsesmyndigheten treffe egnede tiltak for å sikre at leverandøren ikke får en urimelig konkurransefordel dersom leverandøren deltar i konkurransen. Det samme gjelder dersom leverandøren har vært involvert i planleggingen av konkurransen på annen måte. Egnede tiltak vil blant annet være:
 - a. å sørge for at de andre leverandørene som deltar i konkurransen, mottar de samme relevante opplysningene som er utvekslet i dialogen med leverandøren i planleggingen av konkurransen.
 - b. å fastsette en tilstrekkelig frist for mottak av tilbud for å utjevne eventuelle fordeler.

Pkt. 17-4. Kommunikasjon med tilbydere

(1) Leverandører skal gis samme informasjon i forbindelse med en anskaffelse. Opplysninger som anskaffelsesmyndigheten gir på forespørsel fra en av leverandørene, skal meddeles alle leverandører samtidig. Kommunikasjon med leverandører skal dokumenteres.

Pkt. 17-5. Rettelser til konkurransegrunnlag

(1) Anskaffelsesmyndigheten kan foreta endringer til konkurransegrunnlag som ikke er vesentlige innen tilbudsfristens utløp.

(2) Rettelser, supplerer eller endringer skal umiddelbart sendes samtlige som har mottatt konkurransegrunnlaget. Dersom nødvendig skal det også fastsettes en forholdsmessig forlengelse av tilbudsfristen.

Pkt. 17-6. Registrering og oppbevaring av innkomne tilbud

(1) Tilbudet skal være skriftlig.

(2) Ved kommunikasjon, utveksling og lagring av informasjon skal anskaffelsesmyndigheten bevare innholdet og fortroligheten til forespørsler om å delta i konkurransen og tilbudet. Anskaffelsesmyndigheten skal ikke undersøke innholdet i forespørsel om å delta eller tilbudet før leveringsfristen har løpt ut.

(3) Tilbydere kan tilbakekalle eller endre sine tilbud innen tilbudsfristens utløp. Tilbakekalling skal skje skriftlig. Endringer av tilbudene er å betrakte som nytt tilbud og det skal innleveres og oppbevares på samme måte.

(4) Opplysninger om mottatte tilbud skal bare gjøres kjent for det av forsvarssektorens personell som har bruk for slike opplysninger i sin tjeneste.

Pkt. 17-7. Avvisning på grunn av forhold ved leverandøren

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal snarest mulig ta stilling til spørsmålet om avvisning. Avviste leverandører skal snarest mulig motta en skriftlig begrunnelse for avvisningen..

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal avvise leverandører som:

- a. ikke oppfyller krav som er satt til leverandørenes deltakelse i konkurransen. Før avvisning kan anskaffelsesmyndigheten sette en kort tilleggsfrist for ettersending eller supplerer av informasjon. Anskaffelsesmyndigheten kan videre forsøke å forhandle bort vesentlige avvik eller forbehold
- b. har unnlatt å levere skatteattester innen oppgitte frister.
- c. anskaffelsesmyndigheten kjenner til er rettskraftig dømt for deltakelse i en kriminell organisasjon eller for korrupsjon, bedrageri, terrorhandlinger eller straffbare handlinger i tilknytning til terrorvirksomhet eller terrorgrupper, hvitvasking av penger eller finansiering av terrorisme, og hvor ikke allmenne hensyn gjør det nødvendig å inngå kontrakt med leverandøren.
- d. Denne bestemmelsen gjelder tilsvarende for avvisning av underleverandører

(3) Anskaffelsesmyndigheten kan avvise leverandører som:

- a. er konkurs, under gjeldsforhandling eller avvikling, har innstilt sin virksomhet eller befinner seg i en tilsvarende prosess med hjemmel i nasjonale lover og forskrifter,
- b. er begjært konkurs, har begjært åpning av gjeldsforhandling eller tvangsoppløsning eller annen lignende prosess med hjemmel i nasjonale lover og forskrifter,
- c. ved en rettskraftig dom er kjent skyldig i straffbare forhold som angår den yrkesmessige vandel, som for eksempel overtredelse av lov 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. (eksportkontrollloven),
- d. i sitt yrke har gjort seg skyldig i alvorlige forsømmelser mot faglige og etiske krav i vedkommende bransje, som for eksempel mislighold av forpliktelser vedrørende beskyttelse av gradert informasjon eller forsyningssikkerhet i relasjon til en tidligere kontrakt,
- e. ikke har oppfylt sine forpliktelser vedrørende innbetaling av trygdeavgifter i samsvar med lovbestemmelser i den stat hvor leverandøren er etablert, eller i Norge,

- f. ikke har oppfylt sine forpliktelser vedrørende innbetaling av skatter og avgifter i samsvar med lovbestemmelser i den stat hvor leverandøren er etablert, eller i Norge,
- g. har gitt grovt misvisende eller feilaktige opplysninger eller unnlatt å gi opplysninger i henhold til det som kreves etter denne paragraf eller krav til leverandøren, jf. pkt. 3-5, eller
- h. ikke vurderes å ha den pålitelighet som trengs for å utelukke en sikkerhetsrisiko for Norge.
- i. ikke har oppfylt industrisamarbeidsforpliktelsen ved utløp av, eller mellomliggende milepæler i, tidligere inngåtte industrisamarbeidsavtaler, eller misligholdt bankgarantier etablert i samsvar med slike industrisamarbeidsavtaler.

(4) Når anskaffelsesmyndigheten krever bevis for at leverandøren ikke omfattes av annet og tredje ledd, skal utdrag fra strafferegister eller konkursregister godtas som tilstrekkelig bevis for annet ledd bokstav c og tredje ledd bokstav a, b eller c. I mangel av slikt utdrag skal et tilsvarende dokument som viser at kravene er tilfredsstilt, utstedt av en retts- eller forvaltningsmyndighet i leverandørens hjemstat eller oppholdsstat, aksepteres. For tredje ledd bokstav e og f skal det anses tilstrekkelig med attest utstedt av vedkommende myndighet i leverandørens hjemstat. Når leverandørens hjemstat ikke utsteder slike dokumenter eller attester, kan de erstattes av en erklæring avgitt under ed eller forsikring av den aktuelle personen overfor en retts- eller forvaltningsmyndighet, en notarius publicus eller en annen kompetent myndighet i hjemstaten eller nåværende oppholdsstat.

Pkt. 17-8. Avvisning på grunn av forhold ved tilbudet

Før avvisning kan vesentlige avvik eller forbehold i tilbudene forsøkes forhandlet bort.

(1) Et tilbud skal avvises når:

- a. det ikke er levert innen den fastsatte tilbudsfristen,
- b. det inneholder vesentlige forbehold mot kontraktsvilkårene, eller
- c. det inneholder vesentlige avvik fra kravspesifikasjonene i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget.

(2) Et tilbud kan avvises når:

- a. tilbudet inneholder avvik, forbehold, feil, ufullstendigheter, uklarheter eller lignende som ikke må anses ubetydelige,
- b. det på grunn av avvik, forbehold, feil, ufullstendigheter, uklarheter eller lignende kan medføre tvil om hvordan tilbudet skal bedømmes i forhold til de øvrige tilbudene,
- c. tilbudet virker unormalt lavt i forhold til ytelsen, eller
- d. tilbudet ikke er signert, eller på grunn av andre forbehold ikke kan anses bindende.
- e. det ikke tilfredsstiller kravene i vedlegg 6 (BIF) (for tilbydere som vil omfattes av et krav om industrisamarbeid).

(3) Anskaffelsesmyndigheten må dokumentere de forhold som ligger til grunn for avvisning.

Pkt. 17-9. Forlengelse av vedståelsesfrist

Hvis anskaffelsesmyndigheten ikke er i stand til å inngå kontrakt innen vedståelsesfristens utløp, skal samtlige gjenstående tilbydere forespørres samtidig om å forlenge vedståelsesfristen. Begrunnelse for forlengelsen skal registreres i anskaffelsesprotokollen.

Pkt. 17-10. Tildelingskriterier

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal identifisere og velge den leverandør som gir det tilbud som anses mest økonomisk fordelaktig eller lavest pris. Klima og miljø skal vurderes som tildelingskriterier. Anskaffelsesmyndigheten skal bare legge til grunn de tildelingskriterier som er spesifisert i konkurransegrunnlaget.

(2) Dersom anskaffelsesmyndigheten mener det bør legges vekt på andre forhold enn de som er nevnt i første ledd, skal det fremlegges for Forsvarsdepartementet til avgjørelse tidligst mulig. Jf. pkt 4-4 f.

Pkt. 17-11. Forhandlinger

Anskaffelsesmyndigheten kan føre forhandlinger om endringer eller supplering av tilbudene. Forhandlingene kan gjelde alle sider ved tilbudene, så som forretningsmessige vilkår, pris og tekniske spesifikasjoner. Anskaffelsesmyndigheten bør begrense forhandlingene til de tilbydere som har en reell mulighet til å få tildelt kontrakten. De tilbydere som det innledes forhandlinger med skal gis like vilkår og opplysninger. Anskaffelsesmyndigheten har under forhandlingene ikke anledning til å gi tilbyderne opplysninger om innholdet i de øvrige tilbudene.

Pkt. 17-12. Intensjonsavtale

(1) Forsvarssektoren har i særlige tilfeller anledning til å inngå intensjonsavtaler. Disse skal kun benyttes når det er stor sannsynlighet for at forsvarssektoren vil inngå en avtale med leverandøren. Intensjonsavtaler skal presisere at dokumentet ikke er bindende for forsvarssektoren, og at kostnader og forpliktelser som leverandøren pådrar seg ikke dekkes av forsvarssektoren.

(2) Begrunnelsen for bruk av intensjonsavtaler skal nedtegnes i anskaffelsesprotokollen.

Pkt. 17-13. Meddelelse om valg av leverandør

Valgt leverandør skal underrettes snarest og senest innen utløpet av vedståelsesfristen. De øvrige tilbydere skal om mulig gis skriftlig meddelelse samtidig om at de ikke er valgt. Meddelelsen skal inneholde en begrunnelse for valget, herunder en redegjørelse for det valgte tilbudets egenskaper og relative fordeler i samsvar med angitte tildelingskriterier.

Pkt. 17-14. Rammeavtaler

Rammeavtaler skal som hovedregel ikke inngås med en varighet som overstiger syv år, inklusive eventuelle opsjoner på forlengelse. Rammeavtalen kan inngås med en varighet som overstiger syv år når dette er berettiget ut fra rammeavtalens gjenstand.

Pkt. 17-15. Fornyelse

Rammeavtaler skal ikke inneholde klausuler om automatisk fornyelse. Forsvarssektoren skal i hvert enkelt tilfelle ta stilling til om de ønsker en fornyelse, og opsjoner på forlengelse av rammeavtalen skal inntas i grunnlaget for anskaffelsen.

Kapittel 18. Protest mot gjennomføring av anskaffelsesprosess

Pkt. 18-1. Protest mot valg av leverandør

(1) Dersom en leverandør ønsker å få overprøvd valg av leverandør, skal saken i første instans vurderes av anskaffelsesmyndigheten. Henvendelsen får som hovedregel ingen oppsettende virkning.

(2) Den saksbehandler som håndterte saken ifm. beslutning om valg av leverandør, kan ikke behandle saken videre når den er ønsket overprøvd iht. første ledd. Etaten skal ha utpekt en enhet som kan behandle klager (normalt etatens juridiske enhet) og som gjøre en fornyet vurdering. Etatsjefen eller den vedkommende har utpekt skal ta endelig avgjørelse om når den fornyede behandling anses avsluttet. Avgjørelsen skal oversendes skriftlig til klager uten ugrunnet opphold.

Vedlegg

1. Etske retningslinjer for næringslivskontakt i forsvarssektoren ([Forsvarsdepartementet - regjeringen.no](https://www.forsvarsdepartementet.no)).
2. Varsomhet, taushetsplikt og habilitet (norsk versjon)
3. Prudence, Non-disclosure and Conflict of Interest (engelsk versjon)
4. Informasjon og etisk egenerklæring for leverandører til Forsvarsdepartementet med underliggende etater (norsk versjon).
5. Information and Ethical Self-Declaration for suppliers to the Royal Norwegian Ministry of Defence with underlying agencies (engelsk versjon).
6. Bestemmelser for industrielt samarbeid ved forsvarsanskaffelser fra utlandet (BIF).